

Mervi Talja

HUOSTAANOTETTUIJEN LASTEN VANHEMPIEN
KOKEMUKSIA VANHEMMUUDESTA JA LASTENSUOJELUN
PALVELUISTA

Sosiaalialan koulutusohjelma

Varhaiskasvatus

2013

HUOSTAANOTETTUJEN LASTEN VANHEMPIEN KOKEMUKSIA VANHEMMUUDESTA JA LASTENSUOJELUN PALVELUISTA

Talja, Mervi
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Toukokuu 2013
Ohjaaja: Ahomäki, Merja
Sivumäärä: 48
Liitteitä: ei

Asiasanat: Lastensuojelu, vanhemmuus, palvelut

OPINNÄYTETYÖN TIIVISTELMÄ

Tutkimukseni tarkoitus oli tutkia huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta huostaanoton jälkeen sekä heidän kokemuksiaan lastensuojelun palveluista. Halusin tuoda esiin sekä vanhemmuuden kokemuksen, että kokemuksen lastensuojelun palveluista, koska ne lähes aina liittyvät toisiinsa.

Teoriaosuuteen olen koonnut yleisimmät lastensuojelun palvelut ja pyrkinyt selvittämään niitä. Vanhemmuuteen liittyvässä osiossa olen ottanut esille vanhemmuuden edellytyksiä ja vanhemmuuteen liittyviä haasteita.

Aineiston opinnäytetyöhön keräsin haastattelemalla vanhempia, joiden lapsi on otettu huostaan, ja sijoitettu asumaan kodin ulkopuolelle. Haastattelin kolmea vanhempaa eripuolelta Suomea. Analysoidessani haastatteluja pyrin vahvasti tuomaan esiin vanhempien kokemuksia palveluista läpi koko opinnäytetyöni. Käytin hyödykseni myös omaa työkokemustani lastensuojelulaitoksesta kahdenkymmen vuoden ajalta.

Vanhemmat toivoivat että heidän kokemansa sosiaalipalveluiden välinen vastakainasettelu vähenisi. Lisäksi tarjolla oleviin palveluihin toivottiin selkeyttä, ja tehdyille päätöksille perusteluita.

PARENTS` WHOSE CHILDREN HAVE BEEN TAKEN INTO CARE,
EXPERIENCES OF PARENTHOOD AND VARIOUS SOCIAL SERVICES.

Talja Mervi

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social studies

May 2013

Supervisor: Ahosmäki, Merja

Number of pages: 48

Appendices: none

Keywords: child protection processes, parenthood, service

ABSTRACT

The aim of the thesis was to study parents` experiences of parenthood before and after their children have been taken into care, as well as their experiences of child welfare services. I wanted to bring forth both the experience of parenthood as well as experiences of child welfare services , since the two are almost always connected.

In the theory part of my thesis, I introduce the most common forms of child welfare services, aiming also to clarify them to some extent. What comes to parenthood, I have introduced requirements of parenthood and the challenges connected to it.

The material of the thesis has been collected through interviewing parents, whose children have been taken into care and placed to live outside their home. I interviewed three parents from different parts of Finland. As I was analyzing the interviews, I aimed to emphasize the parents`experiences of different social services throughout the whole thesis, also using my own 20-year work experience in child welfare.

The results of the thesis show what the parents hope from child welfare as well as their experiences of different social services. The parents hope that differences in perspectives between different social services that they have experienced, would decrease. In addition, they hoped that already available services would be clarified and decisions that have been made would be reasoned.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LASTENSUOJELU PÄHKINÄNKUORESSA	6
2.1	Laki lapsen turvaksi	6
2.2	Lastensuojeluasiakkuuteen johtavia syitä	6
2.3	Palvelujärjestelmä	7
2.4	Avohuollon tukitoimi.....	9
2.5	Huostaanotto	9
2.6	Kiireellinen sijoitus	10
2.7	Sijaishuolto	11
2.8	Jälkihuolto.....	14
3	VANHEMMUUS	15
3.1	Vanhemmuuden tehtävät	15
3.2	Lastensuojeluvanhempien haasteet	16
3.3	Vanhemman rooli huostaanottoprosessissa	18
4	VOIKUKKIA-HANKE	19
5	TUTKIMUS	21
5.1	Tutkimuskysymykset	21
5.2	Tutkimusmenetelmät.....	22
5.3	Aineiston keruu	22
5.4	Aineiston analyysi.....	23
5.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	24
6	TULOKSET	25
6.1	Näkemyksiä lastensuojelupalveluista	25
6.2	Kokemuksia tukitoimenpiteistä	27
6.3	Kokemuksia sijaishuollosta	30
6.4	Kokemuksia kiireellisestä sijoituksesta	33
6.5	Kokemuksia huostaanotosta.....	34
6.6	Kokemuksia jälkihuollosta.....	35
6.7	Kokemuksia vanhemmuudesta	36
6.8	Prosessit koskettaa	39
6.9	Kokemuksia vanhemman roolista huostaanottoprosessissa.....	40
6.10	Kokemuksia VOIKUKKIA- hankkeesta	42
7	POHDINTA.....	43
	LÄHTEET.....	48

1 JOHDANTO

Suomessa on huostaanotettuna ja sijaishuollon asiakkaana noin 18 000 lasta ja nuorta. Huostaanotto koskettaa lasten lisäksi heidän vanhempiaan ja muita sukulaisia, joten puhumme suuresta määrästä ihmisiä.

Olen työskennellyt kahdenkymmen vuoden ajan lastensuojelulaitoksessa ja tehnyt noiden vuosien aikana sen huomion, että sijoitukseen tultaessa niin vanhemmat kuin lapsikin ovat kriisissä ja usein hyvin murheellisia. Tämä on herättänyt itsessäni ajatuksen, että toteutuuko huostaanottoprosessissa lain kirjain siltä osin, että vanhemmat huomioidaan kriisissä myös. Huostaanottohetkellä tuki ja apu keskitetään usein sijoitettuun lapseen, mutta myös vanhemmat tarvitsisivat omat tukitoimensa.

Kokemukseni mukaan, lapsen kuntoutuminen ja selviäminen sijoituksen laukaisemasta kriisistä on nopeampaa silloin kun biologiset vanhemmat hyväksyvät sijoitusprosessin, lähtevät tekemään yhteistyötä ja antavat lapselleen luvan asettua sijaishuoltopaikkaan.

Edellytykset tuolle yhteistyölle luodaan mielestäni siten, että biologiset vanhemmat huomioidaan koko sijoitusprosessin ajan, sen alusta loppuun saakka ja myös siinä välillä. Kokemukseni on kuitenkin osoittanut että biologisten vanhempien saama tuki ei läheskään aina ole ollut riittävää, tai sitä ei ole ollut lainkaan. Myös vanhempien kohtaamisessa ja kohtelussa on joiltakin osin paljon parannettavaa. Tuen puuttuminen tai sen vähyys aiheuttaa sen että vanhempien kriisi ja sen käsittely pitkittyy, ja herättää tunteita jotka vaikuttavat heidän ja sijoitun lapsen vointiin sitä heikentävästi. Myös sijaishuollossa työskentelevien ihmisten vastuulle siirtyä käsitellä asioita, joista heillä ei välttämättä ole riittävää osaamista tai taustatietoa.

Opinnäytetyötäni varten haastattelin kolmea eri vanhempaa, joiden lapset on otettu pienenä ollessa huostaan. Haastattelin vanhempia pyrkiäkseni saamaan selville heidän kokemuksensa vanhemmuuden jatkumisesta huostaanoton jälkeenkin. Miten vanhemmuus jatkuu ja mitä tukitoimia sen jatkumiseen tarvittaisiin tai on tarjottu.

Halusin myös kuulla, minkälaisia kokemuksia vanhemmilla on lastensuojelun palveluista.

2 LASTENSUOJELU PÄHKINÄNKUORESSA

2.1 Laki lapsen turvaksi

Lastensuojelun tärkein tehtävä on suojella lasta. Lastensuojelu perustuu kansainvälisiin lapsenoikeuksiin, joissa esiin nousee lapsen oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen ja virikkeelliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen (Taskinen2007, 10).

Lastensuojelulaissa tähdätään siihen että vastuu lapsen kasvatuksesta ja hoidosta on lapsen vanhemmilla. Yhteiskunnalla on kuitenkin vastuu siitä että lapsen hyvät kasvuolot toteutuvat, ja että vanhemmat saavat kasvatustyöhönsä tarvitsemaansa tukea. Lastensuojelun tarve alkaa siinä vaiheessa, kun lapsesta ei huolehdi riittävän hyvin. (Taskinen 2007, 8.)

Lastensuojelun työntekijöillä on lain asettama velvollisuus ja oikeus puuttua lapsen ja perheen tilanteeseen mikäli kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen kehitystä, taikka jos lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa omaa kasvuaan tai kehitystään. Kuten jo edellä mainitaan, lastensuojelun ensisijainen tehtävä on suojella lasta. Kuitenkin nämä toimenpiteet on pyrittävä tekemään hienotunteisuutta noudattaen, yhteistyössä lapsen vanhempien ja perheen kanssa niin, että kaikki ovat tietoisia siitä mitä tapahtuu. (Taskinen 2007, 14–15.)

2.2 Lastensuojeluasiakkuuteen johtavia syitä

Useimmiten vanhemmat rakastavat lastaan hyvin paljon, eivätkä haluaisi häntä sijaishuollon asiakkuuteen, vaan haluaisivat että lapsi jatkaisi asumista kotonaan. Näissä tilanteissa vanhempien mielenterveys ja päihdeongelmat tai kasvatuskyyt-

tömyys ovat varsin yleisiä syitä, jotka tekevät kotitilanteesta sillä hetkellä lapsen kasvua tai kehitystä vaarantavan ympäristön. (Taskinen 2007, 14–15.)

Kati Kataja (2012, 80–81) on tutkimuksessaan määritellyt kuusi eri kodin olosuhteista johtuvaa ongelmatekijää. Ensimmäisenä ongelmatekijänä hän näki kyvyttömyyden vanhemmuudessa, joka ilmenee esimerkiksi lapsen perushoidon laiminlyömisinä ja kyvyttömyytenä huolehtia lapsen fysiologisista tai sosiaalisista tarpeista, sekä epäjohtonmukaisesta kasvatuksesta jossa lapsen ikätaso ei tule huomioiduksi. Vanhemman mielenterveysongelmat, kuten masennus, ahdistus sekä itsetuhoisen käytös sekä psyykkiset sairaudet, kuten skitsofrenia nousivat myös ongelmatekijöiksi. Kolmantena haasteena ilmeni vanhempien päihteiden käyttö, joka oli viitannut jommankumman vanhemman liialliseen alkoholin käyttöön, huumeidenkäyttöön tai lääkkeiden väärinkäyttöön. Katajan tutkimuksessa päihteidenkäyttö oli ollut suurin syy lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen. Vanhemman voimavarojen riittämättömyyteen liittyi tukiverkoston puuttuminen, esimerkkinä yksinhuoltajavanhemmat sekä toisaalta hieman iäkkäämmät tai sairastuneet vanhemmat, minkä Kataja toi esille yhtenä ongelmatekijänä. Yhtenä tekijänä esiin nousivat perheristiriidat joissa esiin tulivat vanhempien väliset riidat tai avioerotilanteet. Myös vanhempien ja lasten väliset ristiriidat nousivat tässä kohtaa esiin, kuten myös vanhempien välinen, tai lapseen kohdistuva väkivalta. Viimeisimpänä tekijänä Kataja totesi elämänhallintaan ja arkielämän haasteisiin liittyvät ongelmat. Esimerkkinä oli kyvyttömyys hakeutua tai sopeutua työelämään tai asumiseen ja taloudenhoitoon liittyvä epäjohtonmukaisuus. Myös vanhempien epäsäännölliset seurustelusuhteet, sekä sosiaaliset suhteet tulivat esiin kohdassa kuusi. (Kataja 2012, 80–81.)

2.3 Palvelujärjestelmä

Palvelujärjestelmä on rakennettu siten, että on olemassa laaja kirjo palveluita erilaisiin elämäntilanteisiin. Ideana on, että palvelu olisi ennaltaehkäisevää siten, ettei lapsiperheen tilanne pääse kriisiytymään, eikä järeämpiä toimenpiteitä tarvitse tehdä.

Palvelujärjestelmä tarjoaa perheille tukea, mutta palveluiden saaminen perheisiin voi joskus olla vaikeaa tai perheet eivät osaa niitä itse etsiä tai pyytää. Perheillä on myös hyvin erilaiset elämäntilanteet, eivätkä kaikki kykene heti ottaa tukea vastaan.

Perhettä lähellä olevia ammattilaisia löytyy esimerkiksi neuvolasta, päivähoidon maailmasta, koulumaailmasta sekä sosiaalitoimesta. Vahvin vaikuttaja lienee sosiaalitoimi, koska heillä on laajimmat mahdollisuudet palveluohjaukseen työroolinsa vuoksi. Tärkeään rooliin nousevatkin ne henkilöt jotka perheiden kanssa työtä tekevät, ja heidän kanssaan arvioivat mikä tuki perhettä parhaiten palvelisi

Tukimuotojen päälinjoja ovat varmasti sosiaalinen tuki, taloudellinen tuki, terveydenhuollon kautta saatava tuki, sekä kotipalvelu ja erilaiset neuvonta palvelut (Kähkönen 1991, 66–67). Lastensuojelumaailmassa tukitoimet tavoittavat kuitenkin lapset ja heidän vanhempansa eri elämäntilanteissa. Hienoa olisi, jos tuki saataisiin sitä tarvitsevalle aina riittävän nopeasti, mutta aina se ei onnistu ja kuitenkin tuen tarve säilyy. Tällöin perheen kanssa auttavaa työtä tekevän ammattilaisen rooli on suuri, kun haetaan tukea tilanteeseen jossa tuen tarve on jo suurempi, eikä asiakkaan ja työntekijän näkemykset tuen sisällöstä välttämättä ole samanlaiset. (Kähkönen 1991, 75.)

Nykypäivänä puhutaan paljon asiakkaan kohtaamisesta, ja toisaalta osallisuudesta. Tämä haastaa auttavaa työtä tekevän ihmisen ammattitaidon tarjota palvelua kriisissä olevalle perheelle, ja vielä niin että perhe voisi tukitoimiin sitoutua.

Lastensuojelu ja siihen liittyvät toimenpiteet herättävät paljon tunteita. Parhaimmillaan työ voi olla todella antoisaa, ja siihen voi liittyä paljon onnistumisia. Pahimmillaan se voi olla raskaita toimenpiteitä vaativaa, mikä herättää surun, ikävän ja jopa vihan tunteita asiakkaassa ja hänen voi olla vaikea kohdata toimenpide ja sen tehnyt työntekijä. Kuitenkin lastensuojelussa tulee keskittyä biologisen perheen osallistamiseen heidän lapsensa elämään, eikä pelkästään keskittyä lapseen ja sijaisperheeseen. Apu tulee suunnata myös vanhempien vanhemmuuden tukemiseen ja kohottamiseen, eri tukikeinoja hyödyntämällä. Perheen tilannetta tulee myös arvioida ja uudelleen määrittää, mikäli tuen tarve vähenee tai poistuu. (Kähkönen 1991, 75.)

2.4 Avohuollon tukitoimi

Suomessa sosiaalityö on velvollinen tarjoamaan lapsille ja heidän perheilleen palveluita, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen terveyttä ja kehitystä, eivätkä luo kasvulle riittävää turvaa. Näin tulee tapahtua myös siinä tilanteessa, jos lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa omaa kasvuaan tai kehitystään. Ensimmäisiä sosiaalityön tarjoamia palveluita kutsutaan avohuollon tukitoimiksi. Näiden palveluiden tarkoitus on tukea lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä, sekä tukea vanhempia heidän kasvatustahdollisuuksissaan ja kyvyissään. Avohuollon tukitoimet perustuvat vapaaehtoisuuteen. Vanhempien tai huoltajien, lapsen sekä sosiaalityöntekijän kesken laaditaan asiakas suunnitelma, jonka puitteissa tukitoimet tapahtuvat. Tukitoimia voivat olla esimerkiksi tehostettu perhetyö, tukihenkilö palvelut, harrastustoiminta, taloudellinen tuki perheelle, neuvonta, ohjaus ja esimerkiksi terapia palvelut. (Forsberg & Linnas 2004, 227–228.)

Lapselle ja hänen perheelleen voidaan järjestää avohuollon tukitoimena kuntouttavaa laitostai perhehoitoa. Lapsi voidaan sijoittaa tilapäisesti myös yksin, mutta siihen tarvitaan vanhempien ja yli 12 vuotiaan lapsen suostumus. Lapsen avohuollon sijoituksen edellytyksenä on lapsen tilanteen kartoitus, kuntoutus tai huolenpidon järjestäminen tilapäisesti. Lasta ei voida sijoittaa tilapäisesti useasti, ellei hänen tilanteensa välttämättä vaadi uutta lyhytaikaista sijoitusta. Päätävältä lapsen asioissa säilyy avohuollon sijoituksen aikana vanhemmilla. Lasta ei voida sijoittaa avohuollollisesti, mikäli huostaanoton kriteerit täyttyvät. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

2.5 Huostaanotto

Huostaanotto toimenpiteenä kuulostaa hyvin suurelta ja vakavalta asialta, ja siinä on jopa hieman pelottavakin kaiku. Osittain huostaanottoon liittyy varmasti negatiivisia tunteita siksi, että nykypäivänä julkisuuteen nousseet otsikot ovat olleet hyvin rajuja tapauksia ja niiden kautta on käsitelty aihetta, onko huostaanotto ollut aiheellinen, vai onko sen tekemistä viivytelty. Toinen syy saattaa olla, että huostaanotto voi olla tahdonvastainen, mikäli vanhemmat tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustavat toimenpidettä. Tämä luo huostaanotosta toimenpiteenä rajun vaikutelman, mikä sotii ihmi-

sen ja perheen itsemääräämisoikeutta vastaan. Toki huostaanotossa ja lastensuojelussa yleensä painotetaan sitä, että asioista neuvotellaan tiiviisti huoltajien ja lapsen kanssa, mutta täysin ongelmatonta se ei ole, koska kyseessä on kuitenkin lastensuojelutyön järein toimenpide.

Huostaanottoa ennen tulee selvittää lapsen ja vanhempien tilanne, että voitaisiin olla varmoja siitä, että juuri huostaanotto on oikea toimenpide turvamaan lapsen kasvua ja kehitystä. Tätä varten sosiaalityöntekijällä on oikeus pyytää lausuntoja lapsen kasvuun liittyviltä asiantuntijoilta esimerkiksi koulusta tai päivähoidosta. Huostaanotto siis valmistellaan ja siinä vaiheessa asianosaisille on varattava ajat kuulemiseen. Tällöin asianomaiset voivat tutustua asiakirjoihin jotka voivat vaikuttaa päätökseen. Lapselle ei kuitenkaan saa antaa sellaista tietoa, joka ei ole hänen etunsa mukaista. Päätös huostaanotosta on aina tehtävä kirjallisena, päätöksen tekee sosiaalityöntekijä. Lapsen vanhemmille on myös tehtävä oma asiakassuunnitelma jossa näkyy, miten vanhemman ja lapsen yhteyden pysyminen turvataan huostaanoton aikana, ja miten sitä tuetaan. Vanhempien asiakassuunnitelmaan kirjataan myös miten he itse voivat kuntoutua sillä aikaa kun lapsi on huostaanotettu, ja mitä tukea he voivat kuntoutumiseensa saada. Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja raukeaa lapsen tultua täysikäiseksi tai kun siihen ei enää ole perusteita. Vanhemmat pysyvät lapsensa huoltajina huostaanoton aikana, kuitenkin niin että sosiaalitoimella on oikeus päättää esimerkiksi lapsen olinpaikasta ja hoidosta. (Taskinen 2007, 59-60.)

2.6 Kiireellinen sijoitus

Kiireellinen sijoitus, on nimensä mukaisesti akuutti toimenpide tilanteessa, jossa lapsi on vaarassa. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi vanhempien kyvyttömyys huolehtia lapsesta vahvan päihtymystilan vuoksi. Perheessä on ollut väkivaltatilanne tai lasta on pahoinpidelty niin, että lapsi tarvitsee välitöntä hoitoa ja tilanteen selvittäminen tutkimuksia. Lapsi aiotaan piilottaa tai viedä maasta ilman lupaa. Kiireellinen sijoitus tulee kysymykseen myös silloin kun lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa omaa kasvuaan ja kehitystään ja sen vuoksi tarvitsee kiireellistä hoitoa tai sijoitusta. Tällaisia lapsen kasvua vaarantavia tekijöitä ovat lapsen päihtymys, aggressiivinen käyttäytyminen, itsetuho tai rikolliset teot.

Vanhempien sairastuminen tai heidän joutumisensa onnettomuuteen voi myös olla syy kiireelliseen sijoitukseen. Kiireelliseen sijoitukseen voidaan turvautua myös siinä tapauksessa, että lapsi itse toivoo sitä, koettuaan olevansa vaarassa. Kiireellinen sijoitus on aina lapselle raskasta, ja niiden toistumista on syytä välttää. Myös kiireellisen sijoituksen aikana vanhempien kanssa täytyy mahdollisuuksien mukaan pyrkiä yhteistyöhön, esimerkiksi läheisneuvottelussa jossa viranhaltija ja huoltajat voisivat miettiä parasta ratkaisua lapsen kannalta.

Kiireellisestä sijoituksesta päättää sosiaalityöntekijä, jolla on ammatin edellyttämä kelpoisuus. Hänen on kuitenkin ennen päätöstä pyrittävä selvittämään vanhemman, huoltajan, tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön mielipide, ja käsitys asiasta. Selvitystä ei tarvitse tehdä jos se viivästyttää asian käsittelyä ja näin vaarantaa lapsen terveyttä, kehitystä tai turvallisuutta. Selvitys voidaan jättää tekemättä myös siinä tapauksessa jos vanhempien epäillään piilottavan lapsen viranomaisilta, ja lapsen tilanne vaarantuu. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, päätöksen tekemisestä. Kiireellinen sijoitus tulee päättää heti kun perusteet kiireelliselle sijoittamiselle ovat päättyneet. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen myös kiireellisen sijoituksen päättämisestä.

Mikäli kiireellinen sijoitus edeltää huostaanottoa, on huostaanoton valmistelu aloitettava siinä tapauksessa välittömästi. Hallinto-oikeus voi jatkaa kiireellistä sijoitusta hakemuksen perusteella, kuitenkin enintään 60 päivää. Kiireellinen sijoitus loppuu 30 vuorokauden kuluttua, ellei hallinto-oikeudelle ole tehty hakemusta huostaanottoon liittyen. (Taskinen 2007, 46–47.)

2.7 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan alaikäisen lapsen tai nuoren hoidon ja kasvatuksen järjestämistä, kodin ulkopuolella. Sijaishuollon tarkoitus on turvata lapsen kasvun ja kehityksen edellytykset hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Sijoittavan kunnan sosiaaliviranomainen on vastuussa siitä, että sijaishuoltopaikka on lapsen tarpeita vastaava. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle joka avohuollon tuki-

toimenpiteenä tai huostaanotettuna. Sijaishuoltoa voidaan tarjota joko perhehoidossa tai laitoshoidossa, tai jossakin muussa vaihtoehdossa joka on lapsen edun mukainen. Lapsi voidaan sijoittaa huostaanotettuna myös kotiin kuudeksi kuukaudeksi. Sijoituksen kesto ei voi olla luonteeltaan määräaikainen tai pysyvä, vaan sijoitus on voimassa toistaiseksi. Sijoituksen kestoa on haastava määrittellä, mutta sen verran osataan sanoa onko kyseessä pidempi sijoitus vai palaako lapsi kotiin vaikkapa viikon kuluessa. Sijoituksen kestoa määrittää se tarve mihin sijoituksella on pyritty vastaamaan. Sijoituksen kestoa arvioitaessa tulee huomioida lapsen kokonaistilanne, siten että lapsi ei joutuisi kokemaan useita eri sijoituksia.

Lapsen siirtyessä sijaishuollon asiakkaaksi hänelle tulee laatia asiakassuunnitelma ja vanhemmille omansa. Lapsen asiakassuunnitelmaa laadittaessa paikalla on hyvä olla kaikki asianomaiset sopimassa sijoituksen tavoitteista, eriävät näkökulmat tulee kirjata ylös. Vanhempien asiakassuunnitelma laaditaan tukemaan heidän vanhemmuuttaan ja omaa kuntoutumistaan. Vanhempien tueksi asiakassuunnitelmapalaveriin voidaan kutsua heitä kuntouttavia tahoja kuten vaikka mielenterveystoimiston edustaja, mikäli vanhempi näin haluaa. (Sosiaaliportin www-sivut 4.7.2013.)

Sijaishuollossa elävän lapsen yksi tärkeimmistä oikeuksista on pitää yhteyttä perheeseensä, vanhempiin ja hänelle läheisiin ihmisiin. Lapsen tulee saada tavata vanhempiaan sekä sisaruksiaan, joka tapaamalla heitä heidän luonaan, tai ottamalla vieraita vastaan paikassa jonne hänet on sijoitettu. Sijoitetulla lapsella on myös oikeus pitää läheisiinsä yhteyttä puhelimitse, postitse sekä sähköisesti. Sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan velvollisuus on tukea lapsen yhteydenpitoa vanhempiin, sisaruksiin ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin. Näin torjutaan sitä vaaraa, ettei lapsen suhde omaisiin katkea sijoituksen aikana. (Räty 2007, 307.) Tavoitteena sijaishuollossa on perheen jälleenyhdistäminen, mikäli se on lapsen edun mukaista. Lapsen sijaishuollosta ja siitä aiheutuvista kustannuksista vastaa se kunta jossa tarve sijaishuoltoon on syntynyt. (Sosiaaliportin www-sivut 4.7.2013.)

Perhehoidolla tarkoitetaan sijaishuoltoa joka tapahtuu kellon ympäri perhehoitajan omassa kodissa. Perhehoitajia kutsutaan toisella nimellä sijaisvanhemmiksi. Nykyään lapsen sijoituessa hoitoon kodin ulkopuolelle on perhehoito ensisijainen vaihtoehto.

Perhehoidon etuja on kodinomaisuus, ja se että sijaisvanhemmat asuvat sijoitettujen ja mahdollisten omien lastensa kanssa, eikävtkä lapset joudu kohtamaan vaihtuvaa henkilökuntaa. Perhehoitoon voidaan sijoittaa niin avohuollon tukitoimena kuin myös huostaanotettuna. Perhesijoitukset saattavat olla hyvin pitkäaikaisia, jos lapsi sijoitetaan pienenä, ja sijoitukseen tarpeen todetaan jatkuvan. (Sosiaaliportin www-sivut 19.8.2013)

Perhesijoituksen tulee aina vastata lapsen tarpeita, ja siellä on oltava käytettävissä lapselle riittävä tuki. Perhesijoitusta ei voida tehdä, jos esimerkiksi riittävää erityishoitoa ei ole saatavilla. Esimerkiksi vaikeasti allergista lasta ei voida sijoittaa perheeseen joka ei kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Sosiaaliportin www-sivut 19.8.2013)

Sijaisperheen tulee ennen sijoitusta käydä ennakkovalmennus, jonka järjestämisestä vastaa heidän kotikuntansa. Sijaisperheen tulee esittää rikosrekisteriotteensa, että voidaan todeta, ettei estettä toimia lasten kanssa ole. Perhehoitajalla on oikeus saada tukea ja heille nimetäänkin vastuuhenkilö. Vastuuhenkilö voi olla esimerkiksi oman kunnan sosiaalityöntekijä. (Sosiaaliportin www-sivut 19.8.2013)

Lapsen sijoittaminen laitoshoitoon on mahdollinen vain silloin, jos muu sijoitus ei ole lapsen edun mukaista. Kun lapsi sijoitetaan lastensuojelulaitokseen, huomioidaan lapsen ikä, kieli, kulttuuri ja uskonto. Laitoshoidon on yleisempää nuorten kohdalla, mutta lapsille on olemassa laitoshoidon esimerkiksi lastenkodeissa. Laitoshoidon puoltaa paikkaansa esimerkiksi jos lapsen tilanne on äkisti kriisiytynyt, ja siihen kaivataan lisäselvitystä. (Sosiaaliportin www-sivut 19.8.2013)

Lastensuojelulaitoksissa pyritään myös kodinomaisuuteen, sekä turvalliseen ja kuntouttavaan elämään. Laitoksissa haasteen kodinomaisuudelle asettaa henkilökunnan vaihtuvuus työaikojen mukaan. Laitoksen henkilökunnan koulutustasolle on omat vaatimuksensa, jotka tulee täytyä heidän työskennellessään lastensuojelulaitoksessa. Lasten kanssa toimivilta ohjaajilta edellytetään rikosrekisteriotteen esittämistä, ennen kuin hän voi toimia lastensuojelulaitoksessa. Rekisterin on oltava sikäli rikkeetön, että henkilö voidaan todeta kykeneväksi toimimaan lasten kanssa. Laitoksilla on

omia erityisosaamisen alueita, sekä mielenkiinnon kohteita. Esimerkiksi laitos voi olla erikoistunut hoitamaan psykiatrisesta sairaalahoidosta kotiutuneita lapsia.

Lastensuojelulaitoksissa turvallisuuteen pyritään omaohjaaja käytännöllä, jolloin lapsen ja tämän perheen kanssa toimii ainakin yksi hyvin tuttu työntekijä.

Sijaisperheiden ja laitosten toimintaa valvoo aluehallintavirasto sekä kunnan sosiaali-toimi. (Sosiaaliportin www-sivut 19.8.2013.)

2.8 Jälkihuolto

Lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuoltoon sijoituksen päätyttyä. Jälkihuoltoon on oikeutettu myös asiakas joka on ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimena vähintään puoli vuotta ja toimenpide on kohdistunut yksin lapseen tai nuoreen.

Jälkihuollon tavoite on tukea asiakasta joko kotiin tai itsenäistymään omaan elämään. Jälkihuolto perustuu siihen mitä asiakas tarvitsee, sijoituksen jälkeen. Asiakasta sekä hänen lähipiiriään haastatellaan, että jälkihuollon tarpeesta muodostuisi yhtenäinen ja realistinen kuva. Jälkihuoltoa pitää alkaa suunnitella jo hyvissä ajoin ennen kuin sijoitus päättyy. Asiakkaalle tehdään jälkihuollon asiakassuunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet, miten jälkihuoltoa toteutetaan asiakkaan ja häntä tukevan verkoston kanssa, sekä määritellään jälkihuollon kesto.

Tavallisimpia jälkihuollon muotoja ovat opiskelun tukeminen, asunnon järjestäminen sekä taloudellinen tuki - liittyen harrastuksiin, opiskeluun ja itsenäistymiseen. Kunnan velvollisuus järjestää jälkihuollon palveluita päättyy viisi vuotta sen jälkeen, kun asiakas on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen lastensuojelun asiakas. Velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy viimeistään silloin kun asiakas täyttää 21 vuotta. (Taskinen 2007, 88–90.)

3 VANHEMMUUS

Vanhemmuutta on myös hyvin erilaista, kuten uusperheissä, sateenkaariperheissä, eroperheissä, yksinhuoltajaperheissä, adoptioperheissä tai ydinperheissä. Yhteistä kuitenkin kaikille näille eri vanhemmuuden muodoille on se, että huolenpito lapsesta on heidän vastuullaan. Vastuu lapsesta on alkanut siitä hetkestä, kun lapsi on tavalla tai toisella perheeseen tullut - vanhemmuus on alkanut.

Nykyään vanhemmuus ei tarkoita automaattisesti sitä, että lapset ovat vanhempien omia biologisia lapsia, vaan variaatioita on monenlaisia. Lapsi voi olla oma biologinen lapsi tai uusperheessä saattaa olla puolisoitten lapsia aikaisemmista liitoista sekä myös parin yhteisiä lapsia, lapsi on voinut myös tulla perheeseen adoption kautta. Vaikka vanhemmat eroaisivat toisistaan, he eivät voi ja usein onneksi eivät haluaakaan erota lapsistaan. Lain mukaan vanhemmuus on pysyvä, eikä sitä voi paeta.

3.1 Vanhemmuuden tehtävät

Mitä kaikkea vanhemmuus sitten pitääkään sisällään? Tästä on olemassa niin monta käsitystä kuin on kysymykseen vastaajiaakin. Kuitenkin jotakin määritteitä on luotu yhteiskuntaan kertomaan mitä vanhemmuus pitää sisällään, ja mitä vanhempien vastuulla ajatellaan olevan. Kuitenkin jos ajattelempa vanhempien vastuuta kasvattajana, tärkeintä lienee kuitenkin vanhempien lastaan kohtaan tuntema rakkaus, jonka pohjalta he sitten lastaan ohjaavat. (Juusola, 2011,21.)

Kyllästymiseen saakka olemme saaneet kuunnella hokemaa että rajat ovat rakkautta, mutta edelleen se on hyvin suosittu lausahdus kun seuraamme vaikkapa julkista keskustelua vanhemmuudesta. Tämä kattaa hyvin monta asiaa, mutta kansankielellä siitä on tullut helposti ymmärrettävä termi, jota käytettäessä ihmiset pääsevät käsitykseen siitä, mitä asiaa pyritään kuvaamaan. (Juusola, 2011, 21.)

Vanhemmilla on lapsistaan myös taloudellinen vastuu. Vanhemman tehtävä on ansaita se elanto, jolla perhe tulee toimeen. Lapsi ei voi sitä tehdä. Suomessa on olemassa erilaisia tukia lapsiperheille, kuten lapsilisät ja vanhempainrahat. Myös sosiaa-

litoimi auttaa perheitä, silloin kun heillä on pulmia taloutensa kanssa. (Juusola 2011, 25.)

Biologiseen vanhemmuuteen ladataan paljon odotuksia ja painoarvoa koska se nähdään monessa eri kulttuurissa edustavan symbolista hyvää lapselle. Ajatellaan, että lasta autetaan parhaiten auttamalla hänen vanhempiaan. Vanhemmuus taas vastuina ja velvollisuuksina voidaan jakaa useisiin eri lajeihin joiden tietysti odotetaan täyttyvän kun puhutaan vanhemmuudesta. Puhutaan lapsen hoidon vastuusta johon liittyvät lapsen perushuolenpito, kuten ruokkiminen, huolehtiminen lapsen vaatetuksesta, puhtaanapidosta sekä esimerkiksi päivärytmistä, nukkumisesta ja lapsen fyysisestä terveydestä ja turvallisuudesta huolehtiminen. (Forsberg, 1998, 193.)

3.2 Lastensuojeluvanhempien haasteet

Laissa on maininta siitä, että myös vanhemmille tehdään oma asiakassuunnitelma. Huostaanottoon liittyy kuitenkin paljon muutakin kuin lapsen sijoittaminen ja menetelmien laillisuus. Puhuessamme sosiaalityöstä, puhumme aina työstä ihmisten kanssa ja sitä on myös huostaanotto, ihmissuhdetyötä. Ihmisten kanssa työskennellessämme mukaan tulevat aina inhimilliset piirteet, tunteet mukaan luettuna. Huostaanotosta puhuttaessa puhumme todella monen ihmisen tunteista: vanhempien, lasten, isovanhempien, sukulaisten, ystävien ja myös viranomaisten tunteista.

Huostaanotto herättää hyvin monenlaisia tunteita surusta kiukkuun, syyllisyyteen ja ikävään. Tämän kaiken keskellä tulisi tehdä lapsen kannalta se paras ratkaisu. Vanhempien tilannetta miettiessä tulee mieleen, että ovatko vanhemmat tuollaisen kriisin keskellä kykeneviä tekemään lapsen kannalta parhaita ratkaisuja, ja jos ovat niin mitä tukea he siihen tarvitsisivat ja kenen sitä tulisi antaa.

Lapsi ja hänen etunsa on aina etusijalla, kun puhutaan erityisestä suojelusta. Kuitenkin tiedostamme kaikki myös sen että puhuttaessa lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta ja siinä tapahtuvista äkillisistä muutoksista, on se erityisesti lapselle raju tapahtuma. Olemme kaikki varmasti siitä yhtä mieltä, että mikäli lapsi on vailla hoi-

toa, häntä laiminlyödään tai kohdellaan kaltoin, on hyvin perusteltua ja lapsen edun mukaista että hän pääsee erityisen suojelun piiriin.

Kuitenkaan kiintymyssuhdetta ja rakkautta ei saa sotkea keskenään: Vanhempi voi rakastaa lastaan ja samalla olla kykenemätön toimimaan lapselleen turvallisena kiintymishahmona. Vanhemman rakkaus voi näkyä jopa siten, että hän luopuu lapsestaan josta ei kykene huolehtimaan. (Sinkkonen & Kalland 2002, 10.)

Vaikka huostaanotto mielletään toimenpiteeksi, joka kohdistetaan lapseen josta ei ole huolehdittu, saattaa rakkauden kokeminen lapsen ja vanhempien kesken olla kuitenkin ollut terveellä pohjalla, ja syyt huostaanottoon ovat jossakin muualla. Siirtyminen sosiaalihuollon ja sijaishuollon asiakkuuteen voi olla perheelle, lapselle ja lapsen lähiverkostolle hyvin traumaattinen tapahtuma, johon he kaikki tarvitsisivat tukea. Onko tukea kylliksi tarjolla, ja kenen tehtäväksi jää huolehtia että apu myös saavuttaa tarvitsijansa? (Kähkönen 1991, 35.)

Vanhempien tunteet heittelevät laidasta laitaan, onpa tehty jopa luokituksia että mitä eri tunteita vanhemmat huostaanottotilanteessa kokevat. On todettu että osa vanhemmista kokee helpotusta ja kiitollisuutta siitä, että lapsi saa olla turvassa ja heillä itsellään on mahdollisuus korjata omaa tilannettaan rauhassa ilman jatkuvaa kuormitusta. Vanhempien on myös todettu kantavan suurta huolta siitä miten lapsi pärjää, ikävöikö tämä, onko lapsi yksinäinen ja tuleeko hän ymmärretyksi muiden aikuisten taholta. Vanhempien on todettu myös kokevan suurta vihaa ja katkeruutta siitä että perheen tilanteeseen on puututtu huostaanoton keinoin. (Kähkönen 1991, 35.)

Huostaanoton ymmärretään herättävän paljon tunteita. Tulemmeko ajatelleeksi että huostaanotto on lapselle ja vanhemmille elämänmittainen ratkaisu. Vaikka huostaanotto purettaisiin kun siihen ei enää ole perusteita, on lasten ja vanhempien elämästä kuitenkin kulunut pitkä jakso, jolloin vanhemmuus ja lapsena oleminen ovat olleet erilaista kuin ennen huostaanottoa. Voiko noita vuosia saada takaisin tai onko siihen tilanteeseen helppo tyytyä että elämä meni tässä kohtaa tällä tavoin?

Vanhemmilla on vanhemmuudessaan huippuhetkiä, kuten vaikka se, että lapsi oppii kävelemään tai ajamaan polkupyörällä. Minkälaisia tunteita se herättää, kun van-

hemmuus onkin jaettua, ja tuon kaltaiset kokemukset saa ensin joku muu aikuinen. Minkälaisia tunteita jaettu vanhemmuus herättää ylipäänsä, onko se yhteistyötä vai sitä että joku muu hoitaa minun lastani? Kenen tehtävä on lapsen dokumentointi kuten valokuvaaminen tai lapsen juhliin osallistuminen vaikkapa päiväkerhossa? Voisi ajatella että perhehoidossa asuvan lapsen kohdalla suuri merkitys on sillä, minkälaiseksi biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien yhteistyö muodostuu. Kenen tehtävänä on tukea vanhempia saavuttamaan hyvä yhteistyön taso, vai jäävätkö he tämän asian kanssa oman onnensa nojaan. (Kähönen 1991, 101.)

3.3 Vanhemman rooli huostaanottoprosessissa

Huostaanottoa valmisteltaessa ja sen aikana vanhemmat tulevat säilymään lapsensa huoltajina, vaikka huoltoon liittyen vanhemmuus onkin rajoitetumpaa. Sosiaalihuollon vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta, opetuksesta ja terveydenhuollosta. Sosiaalityöntekijällä on myös oikeus ottaa kantaa huostaan otetun lapsen passiin liittyen. Lapsen asioita käsiteltäessä toimivat vanhemmat lapsen huoltajina hänen edustajinaan. Koko huostaanoton ajan vanhemmilla on oikeus päättää lapsensa, uskonnosta, kansallisuudesta ja nimestä. Mikäli vanhemmat haluavat vaihtaa lapsensa nimeä, siihen täytyy olla lausunto sosiaalihuollon toimielimeltä. Näin siksi ettei lapsen identiteettiä muutella perusteettomasti. (Taskinen 2007, 83.)

Taskisen (2007, 82) mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee olla yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa, liittyen vaikka lapsen terveyteen tai koulunkäyntiin. Yhteistyön tekeminen on tärkeää jo siksi että tavoitteena on koko perheen yhdistäminen sijoituksen jälkeen. Yhteistyötä lapsen vanhempiin puoltaa myös se seikka, että vanhemmilla on oikeus saada tietoa lapsensa asioissa, ja pitää häneen/heihin yhteyttä. Yhteydenpidon rajoituksesta tulee aina olla kirjallinen päätös. Vanhemmilla on myös oikeus ottaa kantaa lapsensa omaisuutta ja taloutta koskeviin kysymyksiin.

Huostaanotetun lapsen vanhemmalle tulee laatia oma asiakassuunnitelma, jossa määritellään vanhemman oma tuen tarve ja sitä tulee tarkastaa tietyin väliajoin. Vanhemman asiakassuunnitelma tulee olla selkeä, että hän tietää mitä häneltä odotetaan.

Vanhempi tulee huomioida huostaanottoa tehtäessä ja hänelle tulee tarjota kaikki mahdollinen apu, minkä vanhempi vain suinkin ottaa vastaan. Vanhemman sitoutuminen lapsensa sijoittamiseen sijaishuollon asiakkaaksi helpottaa myös lapsen tilannetta, koska lapsi tarvitsee vanhemmiltaan luvan asettua sijaishuoltoapaikkaan. Yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää myös siksi, että vanhempi saa tukea jaetulle vanhemmuudelleen, ja kokemuksen että hän toimii lapsensa parhaaksi. (Taskinen 2007,84.)

Vanhemmalla on oikeus halutessaan hakea huostaanoton purkua, ja tässä tilanteessa asiakassuunnitelman seuraaminen ja päivittäminen ovat tärkeässä roolissa. Usein lapsen kotiuttamiseen liittyy juuri vanhempien kuntoutuminen, ja se että kuntoutumisesta on näyttöä kyllin pitkältä ajalta että sosiaalihuollon toimielin voi myös olla varma muutoksen pysyvyydestä. (Taskinen 2007, 83.)

4 VOIKUKKIA-HANKE

Vanhemmuudesta puhuttaessa aika usein silmiin nousee kuva ydinperheestä, johon liitetään biologiset vanhemmat lapsineen. Tämä kuvaa ehkä ajatuksissamme sitä pysyvyyttä miten miellämme vanhemmuuden, se on ikuista ja pysyvää. Mutta entä siinä tapauksessa, jos vanhemmuutta ei voikaan toteuttaa kokopäiväisesti, onko se silti ikuista?

Opinnäytetyöni aiheeseen liittyy tiiviisti VOIKUKKIA-hanke, johon törmäsin osittain onnekkaan sattuman johdosta alueellisilla lastensuojelupäivillä Seinäjoella 23.1.2013. VOIKUKKIA-hanke tuo esiin, että vanhemmuus voi kukkia myös sijoituksen tai huostaanoton jälkeen. Päivän teemana oli asiakkaan osallisuus lastensuojelussa, ja paikalla oli VOIKUKKIA-hankkeen kokemusasiantuntijoita jotka osallistui-
vat paneelikeskusteluun. Olin varsin vaikuttunut VOIKUKKIA-hankkeen tekemästä työstä ja ennen kaikkea siitä, miten rohkeasti kokemusasiantuntijat ovat laittaneet itsensä likoon tärkeäksi katsomansa asian äärellä.

VOIKUKKIA-hanke on valtakunnallinen huostaanotettujen tai sijoitettujen lasten vanhemmille kokonaisvaltaista tukea ja kuntoutusta tarjoava hanke. Eräs tärkeimmistä palveluista on vertaistukiryhmät, joissa saman prosessin läpikäyneet, koulutetut kokemusasiantuntijat ovat vanhempien käytettävissä ja tukena. VOIKUKKIA-hanke kehittää ja testaa vertaistukea, ja heidän verkkosivuillaan on saatavissa paljon tietoa ryhmistä ja järjestettävistä koulutuksista. VOIKUKKIA on toiminut jo vuodesta 2006 ja toimintaa rahoittaa raha-automaatti yhdistys sekä Emma & Elias -ohjelma.

VOIKUKKIA-hankkeen tarve on todellinen ja se on noussut kuntien ja kaupunkien kasvaneiden lastensuojelun asiakkuuksien myötä. Lapsen muuttaessa asumaan kodin ulkopuolelle, on se koko perhettä, ei vain lasta koskettava kriisi. VOIKUKKIA-hankkeen nettisivuilla kerrotaan että vanhempien tarkkaa lukumäärää ei edes ole tilastoitu, mutta onneksi sosiaalipalveluiden järjestelmässä on ymmärretty että myös perhe ja vanhemmat tarvitsevat tukea ja kuntoutusta.

VOIKUKKIA-hankkeen oppaassa (Kivinen, Hägglund, Söderholm 2012), joka on suunnattu sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen vanhemmuudesta puhutaan rinnakkaisesta vanhemmuudesta. Oppaassa puhutaan myös etävanhemmuudesta sekä jaetusta vanhemmuudesta. Olipa nimike mikä tahansa, viesti on vahva, vanhemmuus on ja pysyy, se ei katoa vaikka toimenpiteet perheen kohdalla olisivat olleet niin voimakkaita että lapsi on päädytty sijoittamaan asumaan biologisen kodin ulkopuolelle.

Vanhemmuuden toteuttamisessa tapahtuu muutos, siten että heidän lapsensa kohdalla vanhemmuutta toteuttaa useampi ihminen. Kuitenkin sanoissa etävanhemmuus tai rinnakkaisvanhemmuus painoarvo on sanalla vanhemmuus, oppaassa kiteytetään asia siten että vanhemmuudessa korostuu perhesuhteen yksityisyys, ja tätä puolta vanhemmuudesta ei tarvitse jakaa henkilökohtaisen ulkopuolelle.

Vanhemmuus muuttaa muotoaan, kun lapsi ei elä arkeaan omassa kotonaan. Kuitenkin toisaalta se tarjoaa vanhemmalle mahdollisuuden myös omaan kuntoutumiseen, joka mitä suuremmissa määrin liittyy vanhemmuuteen siten että vanhempi voimaantuu ja jaksaa toteuttaa sitä tärkeää tehtävää joka hänellä vanhempana on. (Kivinen, Hägglund, Söderholm 2012, 87–88.)

VOIKUKKIA-hankeen vertaistukiryhmät, tarjoavat vanhemmalle mahdollisuutta käsitellä omia asioitaan, ohjatusti saman prosessin läpi käyneen vertaistukiohjaajan kanssa. On selvää, että on myös lapsen etu että vanhempi saa tukea ja voimaantuu omassa tilanteessaan ja kykenee toteuttamaan vanhemmuuttaan parhaalla mahdollisella tavalla. VOIKUKKIA-hanke on mielestäni hyvällä tavalla nostanut esiin vanhempien asemaa ja oikeuksia huostaanotto prosessin tai sijoituksen aikana. Hanke myös herättää avointa keskustelua, kovin vaiettujen ja jopa pelkoa herättävien asioiden tiimoilta. Lisäksi VOIKUKKIA-hanke tuo paljon tietoa huostaanottoon ja sijoitukseen liittyvistä asioista. Hankkeen sivuilta voi tilata materiaalia, joista mainittakoon opas jälkihuollossa olevan nuoren vanhemmille, tai voikukkia ohjaaja opas. (VOIKUKKIA-hankkeen nettisivut 4.7.2013.)

5 TUTKIMUS

Alkuvuodesta 2013 aloin miettiä aihetta tulevaan opinnäytetyöhöni. Oman työni vuoksi minua kiinnosti lastensuojelun maailma, ja toisaalta aiheen piti liittyä pieniin lapsiin ja sitä kautta varhaiskasvatuksen opintoihini. Aihe löytyi keskusteltuumme opiskeluryhmässämme eri vaihtoehdoista. Halusin selvittää minkälaisia kokemuksia huostaanotettujen lasten vanhemmilla on sosiaalipalveluista, keskittyen lastensuojeluun ja vanhemmuuteen.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni on miten vanhemmat kokevat vanhemmuuden toteutumisen, huostaanoton jälkeen. Alakysymyksinä tuon esiin lastensuojelun palvelujärjestelmään oleellisesti liittyviä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi avohuollon tukitoimet tai kiireellinen sijoitus.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni oli kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Päädyin kvalitatiiviseen tutkimukseen koska halusin haastatella huostaanoton kokeneita vanhempia, jotta heidän äänensä pääsisi esille.

Kaikkien haastateltavien kokemus ja tieto olivat ainutlaatuisia. Saadakseni opinnäytetyöhöni tarvittavan tiedon, minun tuli valita haastateltavani tarkoitusta vastaavasti. Tarkoitukseni oli pyrkiä kuvaamaan lastensuojelun palvelukentällä tapahtuvaa todelliseen elämään perustuvaa kokemusta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa työtäni puolsi myös tutkimustavan joustavuus ja mahdollisuus muuttaa suunnitelmia olosuhteen mukaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157–160).

5.3 Aineiston keruu

Päädyin keräämään aineistoa haastattelemalla. Haastatteluun päädyin siksi, että halusin antaa haastateltaville mahdollisimman paljon tilaa, kertoa omista kokemuksistaan. Ajattelin myös että kyselylomakkeella saattaisin sulkea pois sellaisia vastauksia, jotka haastateltaessa nousisi esiin.

Haastattelussa käytin avoimia kysymyksiä saadakseni kuulla mahdollisimman paljon haastateltavan omia kokemuksia aiheesta. Vaikka käytin avoimia kysymyksiä, emme puhelleet mistä tahansa, vaan haastattelu keskittyi pysymään teeman ympärillä. Tarvittaessa esitin lisäkysymyksen tai tarkensin esittämäni kysymystä. Haastattelu antaa myös haastateltavalle mahdollisuuden selventää vastaustaan, tai palata siihen uudelleen, mikäli kokee sen tarpeelliseksi.

Haastattelussa joustavaa oli, että se jätti mahdollisuuden esittää kysymykset siinä järjestyksessä kuin se haastattelun edetessä oli järkevää. Haastattelussa ei myöskään synny vaikutelmaa, että olisi olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, koska tavoite on kuulla ihmisen omista kokemuksista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73.)

Haastattelin kolmea vanhempaa, jotka asuvat maantieteellisesti eripuolella Suomea, kuitenkin 300 kilometrin säteellä minusta. Haastateltavien löytymiseen sain apua VOIKUKKIA-hankkeen työntekijöiltä. Ennen tapaamistamme olin haastateltavaan yhteydessä, joko sähköpostitse tai puhelimella.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina haastateltavien kotona. Haastattelutilanteessa en kirjannut mitään ylös, vaan nauhoitin haastattelun, näin kykenin rauhassa keskittymään haastattelun tekemiseen. Haastatteluissa ei käytetty henkilöiden nimiä, tai ammattinimikkeitä, vaan haastattelut toteutettiin anonyymisti. Luvan haastattelun tekemiseen antoivat haastateltavat itse, koska he olivat täysivaltaisia aikuisia ihmisiä. Haastateltavat vanhemmat olivat erittäin hyvin motivoituneita, ja he osasivat pukea kokemuksiaan hyvin sanoiksi.

Haastatteluita tehdessäni haasteenani oli seurata omaa toimintaani, että annan vanhemmille kylliksi tilaa vastata, enkä tarjoa heille omia näkemyksiäni kesken vastauksen.

5.4 Aineiston analyysi

Lähdin purkamaan tekemiäni haastatteluja litteroimalla ne sanasta sanaan. Aloitin litteroinnin välittömästi haastattelut tehtyäni. Litterointi oli haastattelujen työläin osuus ja siihen kului runsaasti aikaa.

Litteroituani haastattelut tulostin ne kirjalliseen muotoon. Numeroin haastattelut ykkösestä kolmoseen, selvyudeksi itselleni. Saatuaani haastattelut kirjalliseen muotoon, luin ne läpi useaan kertaan, jokaisen vuorotellen. Haastattelujen litteroinnista syntyi valtava määrä kirjallista materiaalia. Aineiston läpikäyminen oli mielenkiintoista, mutta aikaa vievää puuhaa. Luettuani syntyneen materiaalin useampaan kertaan läpi, etsin haastatteluista yhteisiä teemoja, jotka merkitsin tulostamiini haastatteluihin eri väreillä, aihepiireittäin. Tämän jälkeen pyrin löytämään merkitsemistäni teemoista opinnäytetyöni kannalta olennaista tietoa ja tekemään lukemastani tekstistä päätelmiä, sekä yleistyksiä joiden pohjalta sain koottua haastatteluista yhteisiä näkemyksiä esittämiini aiheisiin. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 109–111.)

5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää vanhempien kokemusta vanhemmuuden toteutumisesta kun lapsi on otettu huostaan. Toissijaisena pyrkimyksenäni oli tuoda esiin vanhempien kokemuksia lastensuojelun palveluista, joita usein toteutetaan jossakin määrin ennen huostaanoton tapahtumista.

Mielestäni tutkimustani voi pitää luotettavana. Haastateltavat löytyivät VOIKUKKIA-hankkeen kautta, ja he osallistuivat haastatteluihin anonymisti. Haastateltavat osallistuivat haastatteluun täysin vapaaehtoisesti, ilman minkäänlaisia velvoitteita. Haastateltavat eivät myöskään saaneet osallistumisestaan rahallista korvausta tai palkkiota.

Haastateltavat olivat henkilöitä, joilla oli vahva oma kokemus asiasta. Haastateltavat olivat kuitenkin kaikki jo siinä tilanteessa, että he olivat sinut omien kokemuksiansa kanssa, ja akuutista kriisitilanteesta oli jokaisen kohdalla kulut aikaa jo useampi vuosi. Haastateltavilla oli aiheeseen myös laajempaa näkemystä vertaistuki toiminnan kautta.

Itse koin että minulla, sekä haastatteluun osallistuneilla henkilöillä oli hyvä ja tasa-arvoinen suhde. Olin erittäin otettu hyvästä vastaanotosta jonka sain, jokaisen haastateltavan luo mennessäni. Itse arvostan suuresti panosta jonka haastateltavat olivat valmiita antamaan, että heidän kokemuksiansa, kautta tietoisuus vanhemmuudesta huostaanoton aikana lisääntyisi. Toivon myös että vanhempien näkemykset lastensuojelun palveluista, osaltaan auttaisivat kehittämään niitä. Haastattelujen nauhoittaminen, litteroiminen sekä muu tekninen toteuttaminen sujui hyvin ilman mitään vankkoja.

Opinnäytetyötä tehdessäni olen pyrkinyt toimimaan ihmisarvoa kunnioittavasti, ja noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä (Hirsjärvi ym. 2007, 23–24).

6 TULOKSET

6.1 Näkemyksiä lastensuojelupalveluista

Vanhempien haastattelujen pohjalta voi yleistyksenä todeta, että huostaanoton kokee-
neet vanhemmat ovat sitä mieltä että lastensuojelu on tarpeen ja toimenpiteet puolta-
vat paikkaansa silloin kun niihin on perusteet. Haastatteluista nousi esiin, että van-
hempien näkemyksen mukaan haasteet lastensuojelun asiakastyössä tulevat siitä, mi-
ten perheet huomioidaan lastensuojelun toimenpiteissä ja miten heidät kohdataan.
Kaivattiin enemmän perheen tukemista, lastensuojelun eri toimenpiteiden aikana,
samoin vanhempien ja perheiden kohtaamiseen toivottiin lisää tukea.

Vanhemmat kokivat että lastensuojelun palveluiden kohdistuvan paljolti lapseen ja
perhe ja vanhemmat jäävät kovin vähäiselle huomiolle prosessien aikana. Myös lähi-
verkoston tilanne koettiin haastavana, sillä esimerkiksi isovanhemmat ovat lapselle
tärkeitä ihmisiä ja heidät tulisi voida huomioida lastensuojelun prosessien aikana.
Vanhempien kokemus oli, että lähiverkosto tahtoo lastensuojelun palveluiden aikana
jäää kovin vähäiselle huomiolle, mikä johtaa lapsen vieraantumiseen lähiverkostos-
taan.

Lastensuojelun palveluista keskusteltaessa esiin nousi myös pohdinta siitä, että mistä
ja milloin vanhemmat voivat tietää, että jokin palvelu tai tuki ei suju ja asetetut ta-
voitteet eivät täyty. Vanhempien kokemuksen mukaan on vaikea täyttää odotuksia,
ellei niitä ole yhdessä tarkasti kirjattu ylös. Vanhemmat kokivat olleensa jotenkin
suojaattomia odotusten edessä.

*”Kun lapset lähti, siinä meni se kaks viikkoo ja mulle sanottiin että laita ittes kun-
toon, niin sitte jatketaan.”*

Haastatteluissa nousi esiin mietintää siitä, että mikä on tavallinen elämä, ja kuka sen
määrittää.

Vanhempien kokemukset lastensuojelun asiakkuuteen liittyvästä avoimuudesta olivat moninaiset. Toisaalta vanhemmat kokivat että asiakkuuden aikana ei voinut olla rehellinen, sillä mikäli kertoi elämän haasteista, ne saattoivat herkästi poikia lastensuojeluilmoituksen, sen sijaan että asiaa olisi käsitelty jo meneillään olevan palvelun keinoin. Vanhemmat kokivat myös, että tässä kohtaa eroavaisuuksia oli työntekijän persoonan mukaan, ja myös sen mukaan edustiko hän sosiaalitoimea, vai esimerkiksi seurakuntaa tai jotakin järjestöä. Sosiaalitoimen palvelut koettiin enemmän kontrolloivaksi, kun taas seurakunnan tai muun palveluntarjoajan palvelut koettiin enemmän tasa-arvoisiksi. Vanhemmat kokivat kuitenkin, että lastensuojelun eri prosessien aikana, he olivat saaneet luotua pitkäaikaisia ihmissuhteita, niin eri järjestöjen ja seurakuntien, kuin myös sosiaalitoimea edustavien työntekijöiden kanssa.

Vanhempien haastattelujen pohjalta nousi esiin, että lastensuojelun prosessien eri vaiheissa toivottaisiin viranomaisten huomioivan ja ymmärtävän biologisen vanhemmat roolin lapsen elämässä.

”Niin se sosiaalityöntekijä sano mulle, että huostaanottoon ei sitten kuulu kotivierailut, et se oli tota sellanen, että tälläsistä käytännöistä ei oltu enemmin sanottu mitään.”

Vanhempien elämässä vallitsevista haasteista huolimatta, heillä on kuitenkin sen hetkinen tieto lapsesta ja tunneside lapseen. Vanhemmat toivoivat biologiselle perheelle enemmän tukea lastensuojelun eri prosesseissa. Haastattelujen pohjalta tuli esiin myös että vanhemmat toivovat eri viranomaisten yhteistyön kehittämistä siten, että tukea tarvitsevan vanhemman ei tarvitsisi selventää tilannettaan joka taholle erikseen, vaan heidät voitaisiin informoida yhteisellä foorumilla. Vanhemmat uskoivat tämän palvelevan myös lasta. Haastatteluista nousi esiin myös toivomus, että lastensuojelun prosessien aikana molempien vanhempien tilanne kartoitettaisiin erikseen tukitoimia suunniteltaessa.

Haastatteluissa nousi useasti esiin vanhempien tuen tarve eri prosessien aikana. Elämän ollessa jollakin tavalla kriisissä, tukea tarvitaan myös tilanteen ja käytäntöjen ymmärtämiseen, esimerkiksi asiakassuunnitelma palaveriihin, joissa lapsen ja vanhemman asioista sovitaan. Kuten edellä jo mainitsin, vanhemmat toivoivat että odo-

tukset ja tavoitteet jotka kirjataan, olisivat selkeät siten että myös vanhempi on ne ymmärtänyt ja tietää mitä häneltä odotetaan.

6.2 Kokemuksia tukitoimenpiteistä

Suurilla kaupungeilla on tarjota enemmän tukitoimia muilta palvelun tuottajilta kuin sosiaalitoimelta. Kaupungeissa eri järjestöt ja seurakunnat tuottavat palveluita joiden piiristä haastateltavat ovat saaneet tukea.

Tukitoimia täytyy osata myös itse aktiivisesti hakea, tämä on tietenkin haasteellista jos omat voimavarat ovat vähäiset. Haastattelujen pohjalta selviää, että haastateltavat ovat itsenäisesti myös hakeutuneet eri tukitoimien piiriin. Haastateltavat ovat kokeneet muun muassa seurakunnan ja sen eri palvelut miellyttävinä.

Perheelle kotiin annettu tuki koetaan tärkeänä. Hyvänä on koettu tukipalvelut jotka keskittyvät arkiseen elämään.

”Olihan mulla sellasii tukitoimii et kodinhoitaja autto siivoomisessa ja mie sain lapsen tarhaan. Se sai päivät olla siellä, ja mie kävin A-Klinikalla.”

Esimerkiksi omaan työllistymiseen, lapsen päivähoidon kautta saadut palvelut liitetynä omaan kuntoutukseen, tukiperhepalvelut, kodinhoitoon liittyvät tukipalvelut, taloudellinen tuki, tukiasunto palvelut sekä vertaistuki palvelut. Kaksi kolmesta vanhemmasta kertoo haastattelussa, miten muutto toiselle paikkakunnalle ja sosiaalisen ympäristön vaihtaminen on heidän kohdallaan ollut elämää paljon eteenpäin vievä ratkaisu. Myös avohuoltona tapahtuvat kuntoutustoimet koettiin hyvänä tukena, kuitenkin toisaalta niihin liitettiin myös kontrollointia, mikä liittyi lähinnä päihdekuntoutukseen ja sen seurantaan.

Haastatteluiden pohjalta selvisi, että vanhemmat olivat kokeneet avohuollon tukitoimet hyvänä. Parhaimpina tukitoimina koettiin arkiset tukitoimet, jotka liittyivät työllistymiseen, kodinhoitoon, päivähoidon, avokuntoutumisen ja toimeentulon palveluihin. Avohuollon tukitoimena tarjottava perhetyö miellettiin työntekijästä riippuen,

kontrolloivaksi tukimuodoksi. Perhetyöntekijä oli kuitenkin hyväksytty perheisiin varsin pitkään sen vuoksi että haastateltavat olivat ajatelleet, että tästä ei myöskään koidu perheelle haittaa. Tuki perhetyöstä koettiin kuitenkin vähäisenä. Haastattelujen pohjalta voin tulkita, että esimerkiksi kodinhoitaja, joka auttaa uupunutta perhettä käytännön asioissa, koettiin suurena tukimuotona.

”Mä en ainakaan pysty perhetyöntekijään täysin luottamaan. Mä ajattelin jossain kohtaan että meni syteen tai saveen niin oon rehellinen, mut kyllä mä sitä sitten pelkäsin ja vatvoin, että mitähän tästäkin seuraa, kun menin senkin sanomaan. Niin silloin se ei mun mielestä vastaa tarkostustaan, jos pitäis tulla apu, niin tuleekin joku joka tarkkailee, vaik ois miten kiva ihminen tahansa.”

Haastatteluista selvisi, että kynnyksellä ottaa avohuollon palveluita vastaan oli aika matala, ja vanhemmat toivoivatkin että kynnyksellä avohuollon palveluihin hakeutumisessa laskisi entisestään.

Sen sijaan raja ja syyt jolloin avohuollon tukitoimet todetaan riittämättömäksi, eivät olleet haastateltaville täysin selvät. Samoin haastateltavat miettivät, että missä kulkee raja, paljonko avohuollon tukitoimia ollaan perheeseen valmiita antamaan, ja missä sitten tulee raja vastaan.

”Se huostaanotto oli mulle niin iso shokki, koska mä olin avohuollon tukitoimiin suostunut, ja mielestäni pärjänny niiden kanssa hyvin. Sijaishuollon edustaja ilmoitti mulle, ettei kukaan voi voimaantua kolmessa kuukaudessa, ja että tästä tulee huostaanotto.”

Kahdella kolmesta haastateltavasta oli kokemus jossa lapsi oli hyvässä yhteisymmärryksessä vanhempien ja sosiaalityöntekijän kesken sijoitettu avohuollon tukitoimena perheeseen, vanhemman kuntoutusjakson ajaksi. Kuitenkin tilanne oli kääntynyt josakin vaiheessa siten, että viranomaiselle oli tullut tunne, että kolme kuukautta on liian lyhyt aika vanhemmalle kuntoutua, ja huostaanottoa alettiin valmistella. Tämä oli tullut vanhemmalle shokkina, eikä haastateltava kertonut tänä päivänäkään ymmärtävänsä miksi sijoitus avohuollollisesti ei riittänyt, koska se tapahtui yhteistyössä ja sujui hyvin.

Haastateltavissa oli myös kokemus, että hoitoon hakeutuminen pitkittyi siinä pelossa, että lapset otettaisiin huostaan, jos vanhempi joutuisi hoitojaksolle. Haastateltava kertoi näin lopulta sitten käyneenkin ja sanoi ettei hän vielä tänäänkään tiedä, voisiko hoitajakso toteutua siten, ettei lapsia huostaan otettaisi. Avohuollon tukitoimena tehty sijoitus, miellettiin hieman epäluotettavaksi toimenpiteeksi.

Haastateltavat olivat muutoin melko tyytyväisiä avohuollon tukitoimiin. Palveluiden saatavuus vaihteli hieman isojen kaupunkien tarjonnan ja pienempien kuntien kesken. Haastateltavat mielisivät kuitenkin avohuollon tukitoimet eniten perhettä tukeviksi vaihtoehtoiksi.

Vertaistukea on ollut saatavana lähinnä seurakunnan puitteissa, myöhemmin sitten VOIKUKKIA-hankkeen kautta. Haastateltavat kertovatkin vertaistuen olleen tärkeässä roolissa omassa kuntoutumisessa. Mahdollisuus kohdata ihminen joka on käynyt läpi saman prosessin vastaa moneen tarpeeseen. Haastatteluista nousi esiin, että suhtautuminen omaan vanhemmuuteen helpottui, kun sai kokemuksen, että vanhemmuutta voi toteuttaa myös muulla tavoin, vaikka ei asuisikaan lapsen kanssa saman katon alla. Vertaistuki helpotti myös oman tilanteen tarkastelua ja helpotti avun vastaanottamista. Samalla kasvaa ihmisenä, muutoinkin kuin vanhempana. Haastattelijan pohjalta voin todeta, että vanhemmat kaipasivat enemmän tukea kriisissä, jonka lasten muuttaminen eri osoitteeseen laukaisi.

”Mulla se meni niin että ekaks tehtiin se kiireellinen huostaanotto, ja sillonhan ne vaan lähti. Ekana mä vaan join, ja mut jätettiin sinne ihan yksin.”

Haastatteluissa nousi esiin tuen tarve, koko lastensuojelun toimenpiteiden aikana. Haastateltavat toivoivat nimenomaan, ettei biologista perhettä jätetä ilman tukea, kun lapsi tai lapset on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Tukea kaivattiin nimenomaan vanhemmuuden tukemiseen sijoituksen aikana. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin tuen tarve jälkihuollossa. Haastatteluissa tuli esiin tilanne, jossa haastateltavan lapsen kohdalla huostaanoton purku tilanteessa vanhempi kaipasi tukea, lapsen palatessa kotiin. Perusteluna haastateltava kertoi, että suhde lapseen oli päässyt särkymään sijoituksen aikana ja he perheenä tarvitsivat tukea tutustuessaan uudelleen. Haastatel-

tava kertoi toivoneensa tukea myös lapselleen ja kertoi ymmärtävänsä täysin tämän tunteet, miten haastavaa on palautua kotiin, josta on vieraantunut. Tässä kohdassa haastattelua vanhemmuuden tukeminen lapsen ollessa sijaishuollossa nousi vahvasti keskusteluun.

Tukea tarvittiin myös jälkihuollossa olevan nuoren kohdalla. Kun nuori alkaa käsitellä omaan sijoitukseensa liittyviä asioita, olisi yhteinen tuki nuoren kanssa tarpeen. Olisi hyvä olla joku joka auttaisi käsittelemään nuoren kanssa tämän menneisyyttä. Tällaista palvelua on kyllä nuorelle tarjolla, mutta nuoren tilanteesta riippuu haluaako hän ottaa tällaista tukea vastaan. Hienoa olisi jos sitä voisi hyödyntää koko perhe. Vanhemmat kokivat jälkihuollon tuen hyväksi nuoren kohdalla, ja toivoivat että tuki ei loppuisi siihen kun sijaishuollossa päättävä nuori täyttää 18 vuotta.

6.3 Kokemuksia sijaishuollosta

Vanhemmat kertoivat että huostaanottoa valmisteltaessa he olivat kyllä saaneet käydä tutustumassa sijaisperheeseen, heiltä ei kuitenkaan kysytty haluaisivatko he että heidän lapsensa sijoitetaan kyseiseen perheeseen. Vanhempien kokemus oli, ettei heidän mielipidettään kysytty siitä, miten kauas biologisesta perheestä lapset sijoitettaisiin.

Vanhemmat kokivat hämmennystä sen suhteen miten niukasti he sijoituksen aluksi saivat tavata lasta. Vanhemmat olisivat olleet valmiita jopa hyväksymään vähäiset tapaamiset, mikäli heille olisi kerrottu perusteet. Vanhemmat joutuivat hyväksymään vähäiset tapaamiset, mutta he haluavat tuoda esiin kokemuksensa siitä että vanhemmille tulisi olla esittää kunnolliset perustelut päätöksille. Eräällä vanhemmalla oli kokemus siitä, että kului yli vuosi aikaa, ennen kuin lapsi sai luvan käydä lomalla biologisen vanhempansa luona. Vanhemmat toivat haastatteluissaan esiin myös tilanteen hämmäntävyyttä, ja että sijoituksen aiheuttaman suuren kriisin keskellä, he olisivat kaivanneet tilanteeseensa tukea. Tukimuodoista esiin nousi aivan käytännön apu, joka olisi selvittänyt sosiaalipalveluiden sanastoa ja auttanut ymmärtämään eri pykälää ja termejä.

Vanhempien kokemus suhteesta sijaisperheeseen tuntui haastattelujen pohjalta helpottuneen ajan myötä. Sijoituksen alkaessa tapaamisten vähyyden lisäksi kipupaikkoja vanhemmille oli lasten kutsuminen sijaisvanhempia isäksi ja äidiksi. Vanhemmat tuovat kyllä esiin, että ymmärtävät hyvin pienen lapsen tilanteen, joka kiinnittyy perheeseen ja muut ympärillä olevat lapset puhuvat sijaisvanhemmista isänä ja äitinä. Biologiselle vanhemmalle se on tuossa tilanteessa surullinen hetki.

Haastatteluista välittyy vanhempien kokemus siitä, että sijoituksen alussa heidän piti alistua toimimaan paljolti sijaisperheen ja sosiaalitoimen ehdoilla. Tapaamisten lisäksi esiin nousi myös lapsen lähipiirin suhde lapseen. Esimerkiksi syntymäpäiväkutsuille oli tarkoin määritelty ketkä juhliin saivat osallistua, eikä biologisen perheen puolelta ollut kutsuttu kuin vanhemmat ja sisarukset. Tällaisiin ratkaisuihin vanhemmat olisivat kaivanneet perusteluita, ja toivat esiin muun muassa isovanhempien surua tilanteesta. Haastattelujen perusteella voin tulkita, että vanhemmat ovat sijoituksen alkaessa kokeneet, ettei heidän mielipiteillään lapsen asioissa ole merkitystä. Haastateltavat ovat kokeneet myös, ettei perheen yhdistäminen ole ollut tavoitteena enää tuolloin.

Sijoituksen jatkuessa ja lapsen kasvaessa myös haastateltujen vanhempien kokemus suhteesta sijaisperheisiin muuttuu. Eräs haastateltava tuotti, että kun hän haki huostaanoton purkua, hän kävi sijaisäidin kanssa aiheesta keskustelun. Hän kertoi sijaisäidille, että mikäli päätös on, että huostaanotto pysyy, asia saa jäädä siten, eikä hän lähde asiasta enää valittamaan. Sijaisperheelle oli ollut kova paikka, kun vanhempi oli lähtenyt huostaanoton purkua hakemaan. Vanhempi kertoi että päätöksen tultua suhde sijaisperheeseen rauhoittui ja alkoi parantua.

Vanhempien kokemuksesta voi päätellä, että sijaisperheillä on suuri valta siihen miten biologiset vanhemmat saavat lasta tavata ja pitää häneen yhteyttä. Vanhemmat toivatkin haastatteluissa esiin, että he olisivat toivoneet selkeitä perusteluita päätöksille, ja sitä että ne pohjautuvat johonkin. Toisaalta vanhemmilla oli myös kokemus siitä, että sijaisperhe on ollut avainasemassa siinä, että biologisten vanhempien tapaamisia ja kotilomia on lisätty. Eräs vanhempi kertoi, miten hyvälle tuntui kun sijaisperhe oli kutsunut hänet päiväksi luokseen, ja kertoi myös oman suhtautumisensa muuttuneen kun hän huomasi että häneen luotettiin. Toisaalta eräällä haastateltavasta

oli myös kokemus jossa hänestä oli tehty väärä lastensuojeluilmoitus. Lapsen tapaa-
minen kiellettiin siihen saakka kunnes selvisi, että ilmoitus oli ollut aiheeton. Kysei-
nen vanhempi koki kaikesta huolimatta, että hänellä oli ollut hyvät mahdollisuudet
tavata lastaan, koska lapsi oli sijoitettu oman kaupungin lastenkotiin, eikä välimatka
tavata ollut pitkä.

Vanhempien kokemuksista voin tulkita, että pitkän sijoituksen aikana, suhde sijais-
perheeseen on parantunut, ja muuttunut tasa-arvoisemmaksi. Myös yhteydenpito lap-
seen on lisääntynyt ja helpottunut tämän kasvaessa, ja näin yhteydenpidon välineitä-
kin on tullut lisää - puhelin ja sähköinen viestintä mainitakseni. Vanhemmilla on se
kokemus, että he alkavat olla sijaisperheen kanssa jo lähes tasa-arvoisia. Tämä ko-
kemus vanhemmalle tulee siitä, että opettajat, sekä terveydenhuolto henkilökunta on
ensin yhteydessä sijaisperheeseen, koska he ovat lasta hoitava taho. Vanhempi kertoo
kuitenkin, että on mielestään saanut olla hyvin lapsensa asioissa mukana.

Lapsen kasvaessa biologisen vanhemman rooli suhteessa sijaisperheeseen kehitty-
edelleen. Eräs haastateltavista kertookin, että hän seuraa tilannetta, miten hänen lap-
seensa vaikuttaa kun sijaisperheeseen tulee pienempiä lapsia. Vanhemmasta on tullut
ikään kuin lapsensa edunvalvoja.

Sijaisperheen rooli jälkihuollon palveluiden osalta hämmentää vanhempia, koska
hieman yllättäen läheskään kaikki sijaisperheet eivät sitoudu nuoren jälkihuoltoon,
vaan nuori on omillaan asuttuaan perheessä useitakin vuosia. Eräs vanhempi tulkitsi
tilannetta siten, että sijaisperhe luottaa siihen, että nuorella on sosiaalista verkostoa
omasta lähipiiristään tukemaan häntä aikuisuuteen siten, että sijaisperhe voi keskittyä
hoitamaan pienempiä lapsia. Vanhempi jäi vain miettimään, miten nuori suhtautuu
asiaan, koska hän on oppinut pitämään sijaisperhettä omana perheenään.

Pääosin vanhemmilla on kuitenkin ollut kokemus että pitkän sijoituksen aikana, he
ovat alun vähäisten tapaamisien jälkeen, saaneet olla hyvin lastensa elämässä muka-
na. Eräs haastateltavista kertoo, että he ovat lomien alettua pyöriä järjestäneet aina
kotona lapselle omat syntymäpäiväjuhlat, ja viimeiseksi rippijuhlat.

Vanhempien kokemuksesta voin siis päätellä, että alun vaikeuksien jälkeen yhteistyö sijaisperheiden kanssa on toiminut hyvin. Haastatteluista nousee kuitenkin esille vanhempien toivomus siitä, että varotoimenpiteitä mietittäessä biologisia vanhempia kohdeltaisiin oikeudenmukaisesti, eikä heihin kohdistettaisi liiallisia varotoimia.

6.4 Kokemuksia kiireellisestä sijoituksesta

Haastatteluiden pohjalta kiireellinen sijoitus koettiin nimensä mukaisesti erittäin nopeasti tapahtuvana toimenpiteenä, jolloin lapset vain viedään pois kotoaan. Vanhempien haastatteluista selviää että he ovat kyllä sitä mieltä että lasta täytyy suojella, eivätkä kiistä lapsen oikeutta turvaan ja huolenpitoon. Haastattelujen pohjalta esille nousee kuitenkin se seikka, että kun kiireellinen sijoitus on ajankohtainen, on myös vanhempi silloin erityisen tuen tarpeessa.

Haastateltavista eräs kertoi, miten lapset vietiin ja hänet jätettiin yksin tyhjään kotiin, ilman minkäänlaista apua. Lapsien viemisestä kului pari päivää, jonka jälkeen vanhempi pääsi kuntoutukseen. Kuntoutus oli kuitenkin sen tyyppistä, että siellä ei otettu puheeksi lasten sijoitusta, vaikka tilanne oli akuutti juuri sillä hetkellä.

Kiireellisen sijoituksen äkillisyyden vuoksi ja vanhemman kuntoutuksen tarpeen vuoksi, saattaa käydä niin etteivät vanhemman oikeudet pääse toteutumaan toivotulla tavalla. Haastateltavat kertoivat, että kriisi tilanteessa on vaikea ymmärtää ja ottaa vastaan niin suurta virallisen tiedon määrää, mikä siinä hetkessä tulee ajankohtaiseksi. Haasteeksi tulee myös virallisten sanojen ja pykälien ymmärtäminen. Sekä oman kuntoutuksen alkuun saattaminen, että virallisten käytäntöjen ja puheiden ymmärtäminen ovat seikkoja, joihin vanhempi tarvitsisi tukea.

Vanhempien kokemuksen perusteella voisin ajatella, että tukea voisi antaa jokin muu, kuin sosiaalitoimi. Näin siksi että akuutissa kriisissä viranhaltija herättää tunteita, jotka saattavat vaikeuttaa yhteistyötä ja avun vastaanottamista. Lisäksi haastatteluista välittyy viesti, että olisi hyvä että tukihenkilö olisi käytettävissä myös virkajan ulkopuolella, silloin kun kysymyksiä tulee mieleen.

6.5 Kokemuksia huostaanotosta

Kokemukset huostaanotosta ovat olleet hyvin järkyttäviä. Huostaanotto toimenpiteenä aiheuttaa sen kaltaista surua, että eräs vanhempi sanookin että sitä ei ymmärrä ennen kuin sen on elänyt läpi. Huostaanotto on vanhemmille pitkä ja raskas toimenpide. Vaikka huostaanotto purettaisiinkin, se vaikuttaa silti perheen elämään menetettyinä vuosina läpi elämän.

Vanhemmat ovat hyväksyneet huostaanoton osana perheen historiaa, ja ovat osaksi sitä mieltä että on hyvä, tai ainakin osittain hyvä, että huostaanotto tehtiin, liittyy huostaanottoon silti paljon kokemuksia, jotka ovat tuottaneet vanhemmille suurta surua. Voisi sanoa, että vanhemmat kantavat tai ovat jossakin elämänsä vaiheessa kantaneet huostaanotosta myös syllisyyden tunteita.

Haastatteluista välittyy että vanhemmilla on tunne, että perheen yhteisistä vuosista on menetetty paljon, kun lapset on pienenä sijoitettu asumään muualle kuin kotiinsa. Osa vanhemmista kokee vieraantuneensa omasta lapsestaan huostaanoton aikana siten, ettei pienenä sijoitettu lapsi enää tuntenut häntä, eikä hän tuntenut enää omaa lastaan.

Haastatteluista tulee esiin myös, että osalla vanhemmista oli kokemus, ettei vanhemmuutta voinut toteuttaa haluamallaan tavalla huostaanoton aikana. Tähän vaikutti tapaamisten rajoittaminen pienimmillään muutamaan tuntiin kerrallaan. Myös vierailut kotiin olivat rajoitettuja ja osalla vanhemmista oli kokemus että ne olivat liian harvoin. Erään haastateltavan lapsi vietti sijaisperheessä yli vuoden jakson ennen ensimmäistä lomaa kotona. Haastatteluista tulee esiin myös yhteydenpidon vaikeus pieneen lapseen. Haastateltavista kaikilla on ollut ainakin yksi pieni lapsi, huostaanoton tapahtuessa. Haastatteluista ilmenee vanhempien vaikeus pitää yhteyttä pieneen lapseen, jotka eivät osanneet vielä puhua puhelimesta tai lukea kirjeitä tai sähköpostia. Yhteydenpito rajoittui näin ollen lähinnä tapaamisiin. Pienten lasten tapaamisiin liittyy vielä vanhempien kokemus niiden lyhytaikaisuudesta. Tapaamisen kestäessä muutaman tunnin pieni lapsi nukkui tuona aikana myös päiväunet, jolloin yhteinen aika lapsen kanssa jää vähäiseksi.

Vanhemmille on jäänyt kokemus, ettei vanhempien ja pienten lasten yhteydenpitoa tuettu tarpeeksi. Haastattelujen perusteella saattoi myös vetää johtopäätöksen että lapsen lähipiiri isovanhempineen vieraantui lapsesta paljon, sillä tapaamiset keskityivät lähinnä biologisiin vanhempiin.

Huostaanotosta keskusteltaessa haastateltavat tuovat esiin sitä epäkohtaa, että mihin perustuu tapaamisten vähäinen määrä. Eräälle haastateltavista tapaamisten vähyyttä oli perusteltu lapsen edulla ja sillä, että tämä saa rauhassa kiinnittyä asumaan kodin ulkopuolelle. Vanhemman kokemus taas oli, ettei lapsen ikävää ja yhteyttä biologisiin vanhempiin otettu huomioon, vaan lasta pyrittiin suojelemaan omilta vanhemmiltaan.

Tehdäkseen sijaishuollon kanssa yhteistyötä vanhemmille ei jää muuta mahdollisuutta, kuin hyväksyä huostaanotto ja siihen liittyvät rajoitukset. Vanhempien haastattelujen perusteella heille on jäänyt epäselväksi, mikä määrittää tapaamisia, kuinka usein ja miten pitkään tapaamiset tapahtuvat ja milloin esimerkiksi lapsen lähisuku saa tavata lasta.

Kaikki haastateltavat ovat hakeneet huostaanoton purkua. Haastatteluista voin tulkitella, että hakemalla purkua vanhemmat haluavat osoittaa sekä itselleen, että lapselleen että he ovat tehneet asioiden muuttumiseksi jotakin konkreettista. Haastatteluista käy ilmi myös se, että huostaanoton purku on pitkäaikainen prosessi, johon haastateltavien kohdalla on kulunut aikaa hakemisesta purkamiseen keskimäärin noin kaksi vuotta.

6.6 Kokemuksia jälkihuollosta

Vanhempien kokemukset jälkihuollon palveluista olivat pääasiassa hyvinä. Haastatteluissa vanhemmat ovat sitä mieltä, että sijaishuollon piirissä kasvanut nuori tarvitsee jälkihuoltoa eli tukea aikuiseksi kasvamiseen, aivan samalla tavalla kuin kuka tahansa nuori.

Vanhemmat ajattelevat, että nuoren tukena on sekä sijaisperhe että oma biologinen perhe. Haastateltavien kertoessa selviää kuitenkin, että sijaisperhe ei välttämättä osallistu nuoren hoitoon enää tämän täytettyä kahdeksantoista vuotta. Haastateltavat kertovatkin että tällöin tuki jää paljolti biologisen perheen sekä jälkihuollon sosiaalityöntekijän harteille.

Vanhempia haastateltaessa he tuovat esiin tuen tarvetta siinä tilanteessa, mikäli nuoren kanssa aiotaan käydä sijaishuollossa elettyjä vuosia ja niihin johtaneita tapahtumia lävitse. Haastatteluissa vanhemmat tuovat esiin omia toiveitaan siitä, että nuori tekisi elämässään omia päätöksiä, eikä vetoaisi lastensuojelu taustaansa, mikäli tekee huonoja valintoja.

”En halua myöskään ruokkia sitä että hänen tekemänsä valinnat tulevaisuudessa voisivat johtua miun elämästä ja niistä tapahtumista. Oon sille sanonu, et sie teet ite omat valintas.”

Jälkihuolto opiskelua ja aikuisuutta tukevana toimenpiteenä koetaan hyvänä. Pienen lapsen jälkihuollosta puhuttaessa haastatteluissa nousee esiin kokemus suurennuslasin alla olemisesta. Vanhempien kokemukset perhetyöstä ovat sellaiset, että niihin liitetään vahvasti kontrolli ja perheen tilanteen seuraaminen. Haastatteluista selviää, että vanhemmat ymmärtävät perheen tilanteen seuraamisen, mutta ovat samalla hieman hämillään siitä että mitä sitten uskaltaa tavallisesta elämästä kertoa. Osalla vanhemmista oli kokemus siitä, että kun perhetyöntekijälle oli kertonut avoimesti omasta tilanteestaan, oli tämä johtanut lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Vanhempien haastatteluista nousee esiin myös teema, että kuka määrittelee mikä on normaalia ja tavallista elämää ja voisiko perhetyöntekijän kanssa keskustelemalla löytää yhteiset näkemykset. Vanhempien haastatteluista voikin päätellä, että avoimuuden sijaan vanhemmat mieltivät tarkoin mitä uskaltavat ottaa puheeksi.

6.7 Kokemuksia vanhemmuudesta

Haastateltavat vanhemmat kokivat että lastensuojelun asiakkuuden alkaessa, vanhemmuutta ei voi toteuttaa samalla tavalla, kuin jos lapsi asuisi kotona. Haastatelta-

villa oli kuitenkin kokemus vanhemmuudesta, joka voi olla hyvää vanhemmuutta vaikka lapsi ei asuisikaan kotona.

Haastatteluista ilmenee, että vanhemmuuden muuttuminen on ollut haastateltaville aluksi hyvin raskas prosessi. Eri vaiheiden kautta vanhemmat ovat kuitenkin löytäneet vanhemmuudesta myös erilaisia toteuttamisen malleja, missä vanhemmuus voi toteutua vaikka lapsi ei kotona asuisikaan. Haastatteluiden pohjalta voin tulkita että suurena apuna tässä on ollut oma kuntoutuminen ja toisaalta vertaistuen löytyminen. Lapsen sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen, haastateltavat vanhemmat olivat iloisia siitä, että saivat osallistua lapsensa elämään. Osalla heistä oli kokemus, että he olisivat halunneet osallistua enemmän, mutta arjen käytäntöjen asetuttua ja lapsen kasvaessa yhteydenpito biologisiin vanhempiin on lisääntynyt. Vanhemmilla oli kokemus että avohuollon tukitoimia seuranneen huostaanoton ja sijoituksen alkaessa vanhemmuutta oli vaikea toteuttaa. Haastatteluista saattaa yleistyksenä päätellä, että syynä tähän oli tapaamisten vähäisyys ja niiden lyhyt kesto. Vanhemmat kokivat yhteydenpidon lapseen muutoin vaikeana, lapsen nuoresta iästä johtuen hän ei osannut kommunikoida puhelimesta tai kirjeitse.

Haastatteluissa ilmenee, että muistot joita vanhemmille jäi tuosta ajasta, ovat pitkälti heidän itsensä dokumentoimia. Tapaamisilla vanhemmat ottivat lapsestaan valokuvia, ja eräs haastateltavista kertoo pitäneensä päiväkirjaa, jonne on tapaamisten jälkeen kirjannut joka tapaamisen sisällöstä muistiin. Haastatteluista selviää myös, että sijaishuoltopaikkojen käytännöissä dokumentoinnin osalta oli myös ilahduttava poikkeus, joka otti biologisille vanhemmille lapsesta kuvia ja kuvasi tätä myös dvd:lle. Kyseinen tukitoimi oli avohuollon sijoitus, ennen varsinaista huostaanottoa ja sijoituspaikkaa. Haastatteluista käy ilmi myös, että huostaanoton aikaan dokumentoitujen muistojen katseleminen tuottaa biologisille vanhemmille yhä vielä suurta tuskaa.

Eräs asia joka haastatteluissa tuli esiin ja jonka vanhemmat olivat joutuneet hyväksymään oli nimitykset mitä vanhemmista käytettiin. Haastateltavat vanhemmat ymmärsivät lapsen tilanteen, koska pienenä sijoitettu lapsi oppii käyttämään samoja ilmaisuja kuin mitä ympäristössä käytetään, alkoivat lapset kutsua sijaisvanhempia

isäksi ja äidiksi. Haastatteluista on tulkittavissa että tämä on aiheuttanut biologisille vanhemmille surua, vaikka he ovatkin ymmärtäneet lapsen tilanteen.

Lapsen kasvaessa ja vanhemman oman tilanteen selkeydyttyä vanhemmuus huostaanotetulle lapselle on toteutunut paremmin. Vanhemmista eräs kertoo, että haettuun huostaanoton purkua hänen vanhemmuutensa parani - osittain myös siksi, että sijaisperheelle huostaanoton purku oli punainen vaate ja kun asia oli selvitetty, oli mahdollisuus keskittyä enemmän lapseen ilman ylimääräisiä jännitteitä. Vanhempi kertoi haastattelussa, että huostaanoton purkamisen hakeminen oli hänelle itselleen merkityksellinen siksi, että hän saattoi myöhemmin osoittaa lapselleen että hän oli yrittänyt korjata tilannetta.

Haastattelussa kävimme läpi myös vanhempien kokemuksia vanhemmuudesta nykypäivänä. Haastattelujen pohjalta voisin yleistää, että vanhempien kokemus omasta vanhemmuudesta on nykypäivänä hyvä. Lasten kasvaessa on yhteydenpito sijaishuollossa asuvan lapsen kanssa lisääntynyt tai huostaanotto on purettu ja lapsi on palannut takaisin kotiin. Haastatteluista voin päätellä että vanhemmat kokevat tärkeänä olla lapsensa elämässä mukana juuri tällä hetkellä.

Vaikka vanhemmat kokevat prosessoinnin lapsen kanssa ajoittain hyvin raskaaksi, he ovat silti hyvillään siitä että lapsi luottaa vanhempaansa ja uskaltaa keskustella vaikeistakin asioista tämän kanssa. Haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että tähän tilanteeseen saattaa ajan kanssa myös ulkopuolinen apu olla tervetullutta. Toisaalta mukaan mahtui myös kokemus, jossa lapset eivät mielellään käsittele vanhempien kanssa sijaishuollossa elettyä aikaa, tähän vanhemmalta kuitenkin löytyi ymmärrystä, ja hän arveli lapsen kokevan häntä kohtaan lojaaliutta, siten ettei halua loukata vanhempansa tunteita puhumalla tuosta ajasta.

Haastatteluissa tuli esiin että vanhemmat haaveilevat hyvin tavallisista asioista, kuten siitä että lapsesta kasvaa tasapainoinen aikuinen, joka tekee itse omat valintansa elämässään. Eräs haastateltavista kuvasi vanhemmuuden iloiseksi hetkeksi sitä, kun lapsi kertoo vanhemman olevan ihana, vaikka tämä ei olisi tehnyt arjessa mitään erityistä ollakseen ihana. Haastateltavat ovat menneisyytensä kanssa hyvin sinut, ja kerto-

vat että eivät salaa sitä että ovat huostaanotetun lapsen vanhempia. Kokemus on että salailu kävisi liian raskaaksi, eikä hyödyttäisi ketään.

6.8 Prosessit koskettaa

Haastattelussa vanhemmat kertovat kokeneensa hyvin paljon tunteita lastensuojelun prosessien eri vaiheissa. Päällimmäiseksi tunteista nousee suru. Vanhemmat kertovat kokeneensa surua liittyen omaan vanhemmuuteensa, lapsesta luopumiseen sekä lapsen tilanteesta kokemaansa suruun. Eräs haastateltavista kertoo miten surullista on ymmärtää miten pahalta lapsesta tuntuu. Haastateltava kertoo lapsen olleen todella pieni, kun hän joutui sijaishuollon asiakkaaksi. Vanhempi kertoo miten surullista oli ymmärtää kun lapsi ei halunnut lähteä kotilomalle, koska oli vieraantunut biologisesta perheestään. Samalla läsnä oli oma suru siitä, että lapsi itkee kun sen pitäisi lähteä kotiin lomalle. Vanhempi kertoo myös kokeneensa surua lapsen tunteista ikävästä ja hämmennyksestä, jota tämä koki jouduttuaan pois omasta perheestään, ja jota hän ei voinut nuoren ikänsä vuoksi ymmärtää, eikä niitä voitu hänelle iän vuoksi selittää. Vanhempi kertoo haastattelussa myös kokeneensa surua siitä, että vieraantui omasta lapsestaan. Vanhemmat kertovat kokeneensa myös häpeää siitä että lapsi on sijoitettu asumaan pois kotoaan.

Pelko leimatuksi tulemisesta nousee myös vanhempien haastatteluista esiin, samoin kuin kokemus siitä että leimaamista todella tapahtui, varsinkin pienellä paikkakunnalla, missä kaikki ihmiset tunsivat toisensa. Syyllisyys tilanteesta ja siihen johtaneista syistä, sekä katkeruus, jota vanhemmat ovat kokeneet silloin kun heistä on tuntunut että heitä ei kohdella oikeudenmukaisesti. Eräs haastateltavista kertoi että kun avohuollon tukitoimena tehty sijoitus muutettiin huostaanotoksi, hänellä oli petetty olo, koska hän oli tehnyt yhteistyötä avohuollollisesti.

Haastatteluissa nousee esiin myös se että vihan ja kiukun tunteet, ovat lyhytkestoisimpia ja liittyneet lähinnä joihinkin tilanteisiin. Suru sen sijaan on seurannut mukana pidemmän aikaa. Eräs haastateltavista kuvasi tunteiden kirjoja siten, että hän itse arvosti rehellisyyttä, koska silloin tiesi että mitä häneltä odotettiin.

Vanhemmalla oli kuitenkin omien tunteidensa kanssa kokemus, että tunteita ei ollut viisasta tuoda esiin. Mikäli esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverissa näytti, että oli tunteet hukassa tai suututti, niin vaarana oli tulkinta, että on jotenkin epävakaa. Toinen pelko oli, että ei uskaltanut näyttää surullisuuttaan, sillä silloin saatettiin ajatella, että ei ole tasapainoinen ja lasten kotiin saaminen siirtyisi taas. Täytyi vain pyrkiä olemaan mahdollisimman tasainen tapaus, vaikka haastateltava kyllä kyseenalaisti tällaisen mallin, että onko ihminen ylipäättään tarkoitettu olemaan niin, että mikään asia ei saisi herättää tunteita ja reaktioita.

Vanhemmat tuovat haastatteluissaan esiin, että prosessin aikana eletään läpi vahvasti koko tunneskaala, aina voimattomuudesta ja luovuttamisesta, voimaantumiseen ja sitä kautta ilon tunteiden kokemiseen. Haastatteluista välittyy viesti, että kaikkien tunteiden pitäisi olla hyväksytyjä kokea, ja vain sitä kautta ihminen voi ylipäättään kuntoutua. Haastatteluissa vanhemmat tuovat esiin myös näkökulmaa, että eivät haluaisi siirtää lapsilleen sellaista esimerkkiä, että on joitakin tunteita joita ei saisi tuntea.

Tärkeänä vanhemmat kokivat, että saisivat tukea eri elämäntilanteissa ja eri tunteiden kokemisessa. Vertaistuki nousi tässä tärkeään rooliin. Haastateltavat näki, että kynnyksen tuoda itseään julki on matalampi, kun tietää että tukena oleva henkilö ymmärtää sitä maailmaa, mikä tunteita saa aikaan. Haastateltavat kokivat myös että luottamuksen saavuttaminen, saattaa vertaistuen piirissä olla helpompaa, koska siitä puuttuu kontrolloiva tekijä.

6.9 Kokemuksia vanhemman roolista huostaanottoprosessissa

Haastattelujen pohjalta esiin nousi vanhempien kokemus että heillä oli enemmän oikeuksia avohuollon palveluissa. Vanhempien kokemus oli, että huostaanottoa valmisteltaessa ja huostaanoton aikana heidän oikeutensa lapseen olivat vähäisemmät. Tärkeimpinä oikeuksinaan lastensuojelun eri prosessien aikana vanhemmat kokivat olevan, oikeuden omaan lapseen, riittävän tiedonsaannin sekä oikeuden kuntouttaa myös itseään.

Vanhempien haastattelujen pohjalta nousi esiin heidän tarpeensa saada eri päätöksille ja tilanteille perustelut. Lähinnä vanhemmat kokivat epämääräisyyttä rajanvedossa, milloin avohuollon tukitoimet oli katsottu riittämättömäksi ja huostaanotto oli tullut ajankohtaiseksi.

Toinen missä vanhemmat kaipasivat omia oikeuksiaan, oli lapsen tapaamiset ja perusteluita siihen miten tapaamiset määrittyivät. Lapsen tapaamiset koettiin vähäisiksi, ja perustelut tapaamisten toteutumiseksi koettiin epämääräisiksi. Haastatteluissa vanhemmat tuottivat kokemustaan siitä, että tapaamisten vähäisyyden vuoksi, tapahtui vieraantumisen omasta lapsesta. Vanhemmat kokivat erityisen vaikeana tilanteen jossa lapsi oli vielä niin pieni, että yhteydenpito häneen oli mahdollista ainoastaan tapaamalla siten että lapsi oli siitä tietoinen. Tapaamisten väli vaihteli vanhemmilla kahdesta viikosta kuukauteen, ajallisesti muutamasta tunnista kokonaiseen päivään.

Vanhempien haastatteluista nousee esiin kokemus että tapaamisten vähäisyys ei tukenut biologista vanhemmuutta. Vanhemmat kokivat myös suurena haasteena keinot osoittaa valvovalle viranomaiselle olevansa kykenevä tapaamaan lasta tai ottamaan hänet kotiin lomalle.

Vanhemmat kokivat myös, ettei heidän oikeutensa vanhempana toteutuneet kaikilta osin lapsen ollessa sijaishuollossa. Perusteluna vanhemmilla oli kokemus siitä, että lapsen ollessa sijaishuollon asiakkaana päivähoito, koulu ja terveydenhuollon toimijat, olivat ensisijaisesti yhteydessä sijaishuoltoa tuottavaan palveluun kuten sijaisperheeseen, ei biologiseen vanhempaan. Vanhemmat saivat tiedot sijaishuollon toimijoiden kautta.

Haastatteluissa nousi esiin myös vanhemman oikeus kuntouttaa itseään. Vanhempien kokemus oli, että kuntoutumiselle olisi ollut syytä yhdessä asettaa tavoite siten, että myös vanhempi olisi ollut tietoinen hänelle asetetuista odotuksista. Kaksi kolmesta haastateltavasta oli oman kuntoutuksensa aikana elänyt prosessin avohuollontukitoimista huostaanottoon. Vanhempien kokemus oli, ettei heillä ollut tietoa odotuksista omaa kuntoutumistaan ajatellen, ja perustelut huostaanottoon olivat yllättäneet heidät. Myös kuntoutukseen pääseminen koettiin paikoin haastavana, jaksojen toistuvuuden vuoksi, vaikka se olisi luonut edellytyksen avohuollon tukitoimien riittävy-

delle. Haastatteluista nousee esiin myös kynnys lähteä kuntouttamaan itseään, koska pelkona olivat lastensuojelun järeät toimenpiteet.

Haastatteluissa nousi esiin myös epämääräisyys siitä miten lastensuojelun toimenpiteiden tarpeen jatkumista arvioidaan. Biologiset vanhemmat kaipasivat itselleen oikeutta, että sijoituksen ja huostaanoton kestoa voitaisiin arvioida useammin kuin vuoden välein. Haastateltaessa vanhemmat miettivät, että mistä tällaiset vuoden ajanjaksot tulevat ja mihin ne perustuvat.

Haastateltujen vanhempien kohdalla lastensuojelun toimenpiteet ovat alkaneet aikana jolloin laki ei vielä velvoittanut tekemään vanhemmalle omaa asiakassuunnitelmaa. Vanhemmat tuottivat että hyvien käytäntöjen mukaista, on ollut tuolloinkin sopia yhdessä perheen kanssa lapsen asioista.

6.10 Kokemuksia VOIKUKKIA- hankkeesta

Vanhemmat kokivat VOIKUKKIA-hankkeen erittäin tärkeänä sosiaalipalvelun muotona tänä päivänä. Haastattelujen perusteella saatan yleistää että vertaistuki nähdään puolueettomana tukitoimena ison kriisin kohdatessa perhettä. Vertaistuki ryhmän lisäksi, haastateltavat tuovat esiin mahdollisen tukihenkilötoiminnan tärkeyttä.

Vanhempien haastatteluista nousi esiin että he pitävät tärkeänä sitä, että kun lapsi sijoitetaan, niin perhe saisi tukea akuutin kriisin keskellä. Haastatteluista ilmeni, että tukea tarvitaan omaan jaksamiseen, ja sen lisäksi sosiaalipalvelujen sanaston ja käytänteiden ymmärtämiseen. haastateltavat näkivät hyvänä myös sen, ettei tuki olisi sidottu virka-aikaan, eikä virallisiin aikatauluihin. Haastateltavilla oli myös kokemus, että vertaistuen myötä vanhemman pelot ja lapsen sijoitukseen liittyvät tunteet, olisi helpompi käsitellä kun niitä voisi jakaa saman kokeen henkilön kanssa.

Haastateltavat ovat itse mukana vertaistuki toiminnassa, ja toivoivat sen laajentuvan siten, että se olisi mahdollisimman monen tukea tarvitsevan saatavilla. Haastatteluiden pohjalta ilmenee, että vanhemmat toivovat sosiaalipalvelujen kirjoon enemmän sitä, että asiakkaat ja eri toimijat olisivat samalla puolella. Haastatteluista tulee ilmi,

että, varsinkin sijoituksia tehtäessä viranomaisen koetaan vastapuoleksi koska hän fyysisesti sijoittaa lapset asumaan muualle. Haastatteluista ilmeneekin, että vertaistuki, saatettaisiin kokea, kriisissä. puolueettomana osapuolena. Haastatteluista selviää että kokemusasiantuntijat toivovat VOIKUKKIA- hankkeen yleistyvän, ja kuntien ja kaupunkien lähtevän tukemaan toimintaa, koska toimintaan tarvitaan myös rahoitusta.

Haastatteluiden pohjalta voin tulkita, että haastateltavien näkemyksen mukaan VOIKUKKIA-hanke on vastannut todelliseen arjen tarpeeseen, ja voisi parhaimmillaan helpottaa viranomaisten työskentelyä lastensuojelun palvelukentällä. Ryhmien kohtaamisesta eräs haastateltava kertoo että heidän kohtaamiseensa ei ole erityistä kynnystä. Haastateltava kertoo että ryhmässä ei tarvitse varoa, vaikka myötätunnon kyyneleet tulisivat myös ohjaajan silmiin. Haastateltava kertoo että vuosien varrella kokemusta ohjaamisesta on kertynyt siten, että nykyisin sitä lähinnä peilaa ryhmäläisen tilannetta omaan tilanteeseensa, ja miettii että onko kokenut jotakin mistä ryhmäläiselle voisi olla hyötyä.

Haastateltavat toivovat VOIKUKKIA-hankkeen kaltaisten palveluiden tavoittavan tukea tarvitsevan, että kenenkään ei tarvitsisi hiljaisuudessa yksin kärsiä. Eräs haastateltavista kertoo, että häneltä meni useampi vuosi ennen kuin hän viimein tapasi fyysisesti ihmisen, joka tuli ja sanoi ” hei, mä olen huostaan otetun lapsen äiti”.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tekemisen vaiheista haastavimmaksi koin teoriaosuuden kasaamisen. Aiheeseen suoraan liittyvää kirjallisuutta oli vähän. Lisäksi oman haasteensa toi rohkeuden puute tuottaa tekstiä, siten kuin sen lähteen pohjalta oli ymmärtänyt. Ehdottomasti mielenkiintoisin ja antoisin osuus oli haastattelujen tekeminen. Haastateltavien löytymisessä sain apua VOIKUKKIA-hankkeen parissa työskenteleviltä henkilöiltä, ja olen heille hyvin kiitollinen saamastani avusta.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vanhempien kokemusta vanhemmuudesta sekä lastensuojelun palveluista. Tutkimustuloksista selvisi että vanhemmilla oli kokemus, ettei vanhemmuutta voi toteuttaa huostaanoton jälkeen samalla tavalla, kuin lapsen asuessa kotona. Vanhemmat kokivat myös, että hyvää vanhemmuutta voi silti toteuttaa vaikka lapsi ei asuisikaan kotona.

Työvaiheena haastattelujen tekeminen oli mittava. Yhteydenotto haastateltavaan, haastattelun suunnittelu, matkustaminen haastateltavan luokse, haastattelun tekeminen, litteroiminen, sekä haastattelujen purkaminen ja analysointi työllistivät todella paljon. Olen kuitenkin erittäin tyytyväinen, että päätin tehdä tiedonhankinnan juuri haastattelemalla. Koin että näin sain paljon enemmän tietoa, kuin esimerkiksi kyselylomakkeen avulla. Lisäksi koska tein opinnäytetyötäni elävässä elämässä tapahtuvista ihmisten kokemuksista, koin että tavoitin haastateltavat paremmin ja opinnäytetyöstäni tuli meidän yhteinen asiamme.

Itse ajattelen että minkä tahansa palvelun parantamiselle, on ensiarvoisen tärkeää tietää mitä asiakas on palvelusta mieltä. Ajattelen näin myös lastensuojelun palveluista ja koen että kehittyäkseen myös lastensuojelun asiakkaiden mielipide on arvokas. Työhistoriani huomioiden ymmärrän rajoitteet jotka haastavat asiakkaan mielipiteen selvittämistä lastensuojelun palveluissa. Esimerkkinä mainittakoon leimautumisen pelko, oman elämäntilanteen haastavuus, sekä eri toimijoiden irrallisuus toisistaan.

Olen suunnattoman ylpeä haastateltavistani, jotka ovat rohkeasti lähteneet viemään tärkeäksi katsomaansa asiaa eteenpäin ja pyrkivät kehittämään omalta osaltaan lastensuojelun palveluita. Tässä kohtaa tulkoon mainituksi myös VOIKUKKIA-hankkeen kokemusasiiantuntijat, jotka mielestäni ovat uraa uurtavassa asemassa kertoessaan rohkeasti oman kokemuksensa ja ovat näin tärkeässä roolissa lastensuojelun palveluita kehitettäessä.

Tutkimuksen tuloksista voisin tiivistetysti sanoa, että vanhemmat kokevat ettei heidän vanhemmuutensa toteudu huostaanoton aikana siten, kuin he toivoisivat.

”Millä siinä olet vanhempi, kun näät lasta kolme tuntia kuukauessa.”

Sijoituksen kestäessä pidempään, vanhemmat oppivat muita tapoja toteuttaa vanhemmuuttaan. Tapauskohtaista on sitten, koetaanko se riittävänä. Esiin nousee kuitenkin selkeästi tuen tarve omaan vanhemmuuteen. Tuki koetaan riittämättömänä.

Suurimpina epäkohtina vanhemmuuden toteuttamiselle vanhemmat kokivat tapaamisten vähyyden ja lyhyen ajan tavata lasta. Pienen lapsen ollessa kyseessä, vanhemmat kokivat mielipahaa siitä, että yhteydenpidon keinoja tapaamisten lisäksi oli vähän, koska pieni lapsi ei osannut puhua puhelimesta tai lukea vaikkapa kirjeitä. Vanhemmat kaipasivat myös lapsen lapsuus ajasta dokumentteja, kuten valokuvia, että heille jäisi muistoja lapsen lapsuusajasta. Mukana oli myös vanhempi, joka koki että hänellä oli ollut hyvät mahdollisuudet tavata lasta, koska lapsi oli sijoitettu lähelle biologista vanhempaa.

Lastensuojelun palvelut koettiin jossakin määrin vain lapseen kohdistuvina palveluina. Avohuollollisesti toteutetut palvelut koettiin eniten perhettä tukevin palveluina. Lastensuojelun puitteissa tehtiin päätöksiin, kaivattiin selkeitä perusteluita ja niiden tarkastamista useammin kuin kerran vuodessa. Lastensuojelun koneisto koettiin kankeana, ja muutoksien saaminen päätöksiin vaikeana. Haastateltavien puheesta kuuluu kuitenkin myös heidän halunsa suojella lasta. Vaikka menettelyt ja asiakkaan kohtaaminen saavatkin palautetta, eivät vanhemmat tuota olevansa lapsen suojelua vastaan, kun siihen on perusteet olemassa. Vanhempien toiveena kuuluu, että myös lapsen perhe otetaan huomioon kun lasta suojellaan.

Voisin yleistää, että vanhempien kokemukset sijaishuollosta etenevät jotenkin prosessinomaisesti. Lastensuojelun asiakkuuden alkaessa ja sijaishuoltopaikan ollessa vielä väliaikainen, kokemus oli, että yhteydenpito lapseen oli helpompaa, eikä tapaamisia rajoitettu niin tiukasti, kuin siinä vaiheessa kun lapsi otettiin huostaan ja hän siirtyi asumaan pysyvään sijaishuoltopaikkaan. Koettiin myös, että kynnyksellä tavata laitokseen sijoitettua lasta, oli aluksi helpompaa kuin tavata perheeseen sijoitettua lasta.

Vanhemmat kokivat myös surua siitä, että pieni lapsi alkoi sijoituksen aikana kutsua sijaisvanhempiaan isäksi ja äidiksi. Vanhemmat kertoivat ymmärtävänsä tämän lapsen kannalta, koska tämä toteutti samoja toimintamalleja kuin ympäristö.

Vanhempien kokemus yhteistyöstä sijaisperheen kanssa on kaksijakoinen. Vanhemmat kokivat että sijaisperheellä on paljon valtaa, ja ettei biologiset vanhemmat olleet heidän kanssaan tasa-arvoiset. Vanhemmat kaipasivat perusteluita lasta koskeviin ratkaisuihin. Haastatteluissa selvisi myös, että joissakin tapauksissa sijaisperheestä lähti aloite, että biologiset vanhemmat saivat pitää lapseensa enemmän yhteyttä.

Biologiset vanhemmat toivoisivat että sijaisvanhemmat voisivat toimia heidän kanssaan samalla puolella, ettei olisi niin paljon vastakkainasettelua. Vanhempien haastatteluista nousee esiin myös se, että sijaisperhettä tulisi velvoittaa dokumentoimaan vanhemmalle jotakin lapsesta sijoituksen aikana, vaikkapa valokuvia ottamalla. Varsinkin pienenä lapsena sijoitetun lapsen kasvu ja kehitys on niin nopeaa, että vanhemmat kokivat että siitä olisi mukavaa saada joitakin muistoja.

Haastatteluista nousee hyvin koskettavia analyysejä siitä, miten omassa vanhemmuudessa on kehitytty. Eräs haastateltava sanoo, että hän pystyy nykyään jo sanomaan, että on hyvä vanhempi. Haastateltava kertoo myös tiedostaneensa, että näin ei aina ole ollut ja että syyllisyys nostaa joskus päätään. Haastateltava kertoo pyytäneensä lapseltaan anteeksi tekemiään virheitä ja kertoo osaavansa rakastaa nykyään eritavalla. Samalla hänen ja myös muiden haastateltavien kokemus on, että on raskasta kun lapsi alkaa prosessoida menneisyyttään ja välillä hyvin kärjistäen ottaa asioista puheeksi. Vanhemmilla oli myös kokemus siitä, että vaikka lapsella on ollut koko sijaishuollon ajan kaksi vanhempaa, niin lapsi prosessoii tapahtumia nimenomaan sen vanhemman kanssa, joka hänen elämässään on ollut läsnä, unohtaen että vanhemmuuden vastuun olisi voinut tässäkin tapauksessa jakaa.

Itse jäin miettimään, mistä kiikastaa että vanhemmilla on edelleen tämän kaltaisia kokemuksia. Suomessa jopa lakipykälät edellyttävät, että perhe otetaan huomioon sijoituksessa, ja silti kuulen että pieni lapsi on tavannut vanhempaansa kerran kuu-kaudessa, kolme tuntia kerrallaan. Uskoisin että avoimuuden saavuttaminen lastensuojelun palveluissa on eräs haasteistamme vielä nykyäänkin, se että asioista uskalletaan puhua niiden oikeilla nimillä. Mikäli vanhemman katsotaan olevan lapselleen vaaraksi, tulisi se mielestäni hänelle kertoa. Tilanteen rauhoittamisen selittämiseen, täytyy löytyä sanat niin että vanhempi ymmärtää mistä on kysymys. Toisaalta tilan-

teen rauhoittaminen ei voi joka asiakkaan kohdalla tarkoittaa samaa, vaan joka perheen tilanne tulee miettiä erikseen.

Tiedossa on, että sosiaalityöntekijät ovat kiireisiä, resurssit vähäisiä ja vaihtuvuus on suuri. Onko sitten sosiaalityöntekijä todella ainut mahdollinen toimija, joka perheitä voi tukea, vai olisiko mahdollista jakaa tätä työsarkaa vaikkapa koulutetuille sosionomeille tai eri toimijoille, jotka perheitä kykenisivät tukemaan - kuten vaikka koulutetut vertaistukiryhmät?

Opinnäytetyöni lopuksi haluan kiittää omaa perhettäni, joka on joutanut monessa tilanteessa hyväkseni ja näin tukenut minua työni valmistumisessa.

LÄHTEET

- Forsberg, H & Linnas , H. 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Helsinki: Duodecim.
- Hirsjärvi, S. , Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja Kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Juusola, M . 2011. Vahvaksi rakastettu lapsi. Keuruu: Otava.
- Kataja, K. 2012. Lapsuuden rajoilla. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Uniprint:Turku
- Kivinen S, Hägglund H, Söderholm P.2012. VOIKUKKIA- vertaistukiryhmät. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen.
- Kähkönen, P. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylä. Jyväskylän perhetutkimusyksikön julkaisuja.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Räty, T.2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2002. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Sosiaaliportin www-sivut.2013. Viitattu 4.7.2013. www.sosiaaliportti.fi
- Talja, M. 2013. Lastensuojeluvanhempien haastattelut.
- Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) soveltamisopas. Vaajakoski: STAKES
- Tuomi J, Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä: Gummerus
- VOIKUKKIA hankkeen www-sivut. 2013. Viitattu 4.7.2013. www.voikukkia.fi